

V Ljubljani, v novembru 1920.

Bežkova številka.

POPOTNIK

PEDAGOŠKI IN ZNANSTVEN LIST.

Letnik XLÍ.

Štev. 12.

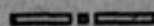

Uredil

Dr. K. Ozvald,
univ. prof.

V s e b i n a :

1. Obletnica	209
2. A. Mikuš: Nekaj spominov na prijatelja Bežka	210
3. Fr. Govekar: Bežek urednik-pedagog	213
4. E. Gangl: Sonata o borbi. (Spominu Viktorja Bežka)	220
5. Dr. I. Bežjak: Bežek v pravdi za „formalne stopnje“	222
6. Dr. S. Dolar: Bežek didaktik	243
7. K. Ozvald: Nekoliko merila za pravično ocenjevanje Bežkovega Vzgojeslovja	249
8. —p.: Viktor Bežek pa učiteljski zbor	254
9. Fr. Bevč: Moj ravnatelj	257
10. Jak. Zupančič: Bežek v družbi prijateljev in znancev	261
11. Dr. Fr. Göstl: Bežkova bolezen in smrt	263

Last in založba

Zaveze jugoslovanskega učiteljstva.

Tiska „Učiteljska tiskarna“ v Ljubljani.

POPOTNIK izhaja 15. dne vsakega meseca v zvezkih in
stane na leto 30 K, pol leta 15 K, četrt leta
750 K. Posamezni zvezki stanejo 4 K.

Naročnino in reklamacije sprejema „Zavezin“ blagajnik Fr. Luznar v
Kranju. — Rokopise je pošiljati na naslov:
Pavel Flerč, okr. šolski nadzornik v Ptuj.

Za uredništvo odgovoren: Anton Sterlekar.

V. Beránek

OBLETNICA.

(19. XII. 1920)

*Biló je, Mojzes, tebi naročeno,
peljati v Kanaan krdelo Juda;
ak pride srečna, pride ura huda,
zamišljen si v to opravilo eno.*

*Od daleč vgledaš zemljo zaželjeno,
povrnjena veselja je zamuda
in plačana so pota polna truda,
srce otrpne ti razveseljeno.*

(Prešeren)

Uma svitli meč je padel iz rok enemu izmed naših najkrepkejših bojevnikov na kulturnem mejdanu. Seznamek naših izgub je zabeležil njegovo ime prav tedaj, ko bi nam bilo najbolj treba — Bež k o v e g a duha. In pa obenem v tistem hipu, ko bi bojevnik sam bil najbolj vesel svojega meča. Nepričakovano je omahnil, toda i to se je zgodilo — nach ewigen, ehernen, grossen Gesetzen.

Glavni dedič duševnega bogastva Bežkovega je ljudskošolska pedagogika. Zato se pač spodobi, da mu ta dedič za prvo obletnico smrti v svojem glasilu postavi skromen, a vendar dostojen spomenik.

Lep legat iz tega, kar je Bežek ustvaril s svojim peresom, pripade leposlovju. Zato pa naj tudi ta dedič prispeva primeren del k spomeniku.

Veliko je pridelal gospodar. Bil je dober gazda. A še mnogo več bi ostalo družini za njim, da mu je bilo usojeno, gospodariti daljšo dobo. Tako pa so ostali n. pr. nezapisani — „Spomini“. Bili bi kedaj družini magistra vitae...

Bežek pa je bil tudi — mož, cel človek, razvita osebnost, ki je vredna, da nje luč ne ostane pod mernikom.

Vsi pa, ki ste se tako ali tako tukaj poklonili Bežkovemu spominu, iskreno zahvaljeni! Ljubezen za ljubezen!

Uredništvo.

ANTON MIKUŠ:

NEKAJ SPOMINOV NA PRIJATELJA BEŽKA.

Z Bežkom sva si bila dobra znanca in prijatelja že v zgodnjih letih v Ljubljani, pozneje sva skupno študirala na Dunaju, po dovršenih študijah pa ne malo skupno delovala književno, vsak po svoje, a vendar vedno složno.

Že na gimnaziji se je Bežek zanimal za lepoto grškega slovstva, za svet, iz katerega so vzklija tako klasična dela. Dasi jako vešč filolog, je kmalu zapustil gimnazijsko mrtvilo in se z vso vnetostjo, z vso energijo posvetil ljudskemu šolstvu, v dno duše prepričan, da je ljudska šola podlaga narodni prosveti. Na tem torišču se je udeleževal z največjimi uspehi od jeseni l. 1892 pa do svoje smrti kot učitelj, ravnatelj, nadzornik in pisatelj.

V javnosti se je pokazal najprej kot urednik „Ljubljanskega Zvona“. Urejeval ga je od 1. februarja 1895. do 31. marca 1899. l. Za sotrudnike si je zbral najboljše pripovednike, pesnike in kritike. Dasi korenito podkovan v najrazličnejših znanstvenih in leposlovnih strokah, ni zato sam sebi preveč zaupal, nego se je rad posvetoval z drugimi; seveda tudi strokovno izobraženimi. Njemu je bilo geslo „delodelje“, zato je poveril pesništvo A. Aškercu, ker ni maral, da bi zašlo kaj nezrelega v list. Z Aškercem sta si prav živahno dopisovala; to kažejo pisma, ki jih je pisal Bežek njemu in ki so se tudi ohranila. Aškerčevih pisem žal ni še doslej bilo najti med Bežkovo ostalino. Občeval pa je Bežek ustno in pisмено tudi z vsemi drugimi sotrudniki, jih bodril in jim dajal navodila za uspešno sodelovanje. Uredništvo ga je stalo jako veliko truda in časa, to tem bolj, ker je bival domalega ves čas v Gorici. Kadarkoli pa je utegnil, se je pripeljal v Ljubljano, da se je ustno razgovoril s sotrudniki o svojih namerah pri „Zvonu“ in obenem odpravil zapreke, ki so mu jih delali različni nasprotniki. Najhujši in najzlobnejši so naposled vendarle dosegli, da je odložil marca meseca l. 1899 uredništvo. Klerikalnim nasprotnikom ni ugajala struja mladih pesnikov, zlasti ne priporočanje njih proizvodov, češ, da kvarijo mladino. Bežka kot urednika je ubila klerikalna stranka, ki je rodila že toliko zla na Slovenskem. Lahko rečem, da „Zvon“ ni imel poslej več tako razboritega, neumorno delavnega in obzirnega urednika. Z njim je bilo veselje delati, ker mu je šlo samo za stvar in napredek. Bil je do skrajnosti koncilijanten in nepristranski do pisateljev in naročnikov.

No, ubili so pač urednika, ne pa pedagoga, ki se je šele sedaj razmahnil na šolskem torišču. Posvetil se je popolnoma slovstvenemu delu pri „Slovenski Šolski Matici“ in spisovanju pedagoških šolskih knjig. Na najširši znanstveni podlagi je dovršil od 1911. do 1916. l. „Občno vzgojeslovje z dušeslovnim uvodom v treh delih“.

Prvi del obsega „Osnovne nauke iz dušeslovja“, drugi del pa v dveh snopičih „Občno vzgojeslovje“. Drugemu snopiču je priložen tudi „Slovensko-nemški imenik strokovnih in nekaterih drugih, manj navadnih izrazov“. Po tem velikem delu je izšlo njegovo „Občno ukoslovje z umoslovnim uvodom“ v dveh snopičih, oba snopiča ob krutih vojnih razmerah. Stavek in tisk prvega sešitka je polcg mene tudi še sam pregledal, redakcijo drugega sešitka pa je popolnoma prepustil meni. Niti rokopisa, ki ga je l. 1919 završil v Gorici — ob kakih razmerah, ni treba praviti, saj so že Italijani gospodarili v njej —, niti korekture ni hotel več čitati. Pač pa mi je rad in bistro razložil kaka bolj nejasna mesta in mi je tudi svetoval primerno preuredbo.

Drugi snopič je izšel, ko je bil Bežek že v zdravilišču na Studencu. Tam ni hotel čitati ni knjig ne časopisov, zato tudi ne rokopisa ne odškov. Zaupal je moji vestnosti, da mu opravi vse primerno.

Vse te knjige, kakršnih nismo še imeli Slovenci za šolstvo, ohranijo Bežku trajen spomin.

Namenil se je spisati tudi zgodovino vzgoje in pouka. Usoda mu je žal to namero preprečila. Zapustil pa je v rokopisu vendar spis, ki se tiče te snovi, in ga je naslovil: „Znanstvena pedagogika drugod in pri nas“. I. Postanek in razvoj „znanstvene pedagogike“ Herbartove-Zillerjeve-Stoyeve. II. Razkol in polom „znanstvene pedagogike“. To razpravo, obsegajočo 32 dolgih strani, je spisal zadnje čase v Gorici, imel jo je pri sebi v Elizabetišču in jo popravljal s svinčnikom še dve uri pred nenadno smrtjo. Korekture so popolnoma pravilne in v njegovem duhu. To dejstvo nam priča, da mu je bil duh v znanstveno smer zdrav, v socialno pa razmršen. Zadnje njegovo delce priobči „Slovenska šolska Matica“.

Bežek je bil krepke, zdrave narave, temperamenten in impulziven. Rad je bil vesel, prav nič filister ne v mlajših ne v starejših letih. A če je znal kdaj poveseļjačiti, je pa tudi znal sedeti in sedeti, študirati in študirati, pisati in pisati, da ga nihče ni mogel geniti od knjige in dela. Da je bil neumorno delaven, to neoporečno priča njegova načitanost, njegova dialektika, s katero je nastopal v družbi. In knjige njegove? Te so plod ne le velikega duha, nego tudi neizmerne pridnosti. V njih je samo kleno zrnje, nič puhlic; v njih govori veleum z ognjenim jezikom in z vročim srcem. Tak je bil Bežek vedno in povsod. Dičili sta ga najplemenitejša liberalnost in tolerantnost, zato ni imel nobenega sovražnika.

Vsestranska zaposlenost je gotovo vplivala na njegovo živčevje, a ta vpliv ni bil tako silen kakor drugi udarci, ki so treskali vanj po vojnem prevratu l. 1918 in 1919. Prvi udarec, ko so Italijani zasedli Gorico, drugi udarec, ko so ga izvalili dne 19. junija 1919. l. v Ljubljano, a mu

niso poverili obljubljenega šolskega nadzorništva. Tedaj mu je bilo, „kakor da bi ga bil kdo udaril s kolom po glavi“. On, ves ambiciozen, sovražnik brezdelnosti, pa kruto pahnjen v nedelo — — in zakaj, zakaj?! Tretji udarec: „Čemu si pa prišel v Ljubljano, ko ti Italijani lahko vzamejo hišo v Gorici?“ Vsi ti grozni udarci so ga v živo zadeli in mu razmajali duševno ravnotežje. Postal je zamišljen, zapustilo ga je spanje in prevzela ga je skrb za ljubo zdravje. Misli so mu uhajale nekam, da jih „ni mogel držati“, kakor mi je sam potožil, ko sem ga le prosil, tam na Martinovi cesti, naj mi pove, zakaj povprašuje po zdravniku. Šel je sam brez vednosti svojcev v bolnico in iz nje v nikakor njemu ugodno zdravilišče na Studencu pri Ljubljani. Odtod se je preselil v Elizabetišče v Ljubljani. Tukaj je pač imel zdravnika strokovnjaka, ki je za trdno upal, da mu polagoma pomiri razburjeno dušo, a neugodna in neprimerna strežba je žal preprečila zdravnikovo in naše upanje. Izgubili smo veliko mi, ki smo ga poznali vrlega človeka in učenjaka, še več pa je izgubilo slovensko šolstvo, ki se mu morda ne rodi kmalu tak veleum pospeševatelj narodne prosvete.

FRAN GOVEKAR:

BEŽEK UREDNIK-PEDAGOG.

Bila je zopet enkrat pomlad. V Parizu se je dvignil vihar, divjal je preko Berolina, došel na Dunaj in zašel končno tudi v Slovenijo. Naturalistična nevihta ni prizanesla takrat nobeni evropski literaturi. Brezobzirno je trgala vele, brezbarvne liste in lističe, ki so jih epigoni velikih klasikov in romantikov popisali v topem posnemanju in ponavljanju ter so pokrili ž njimi vso zemljo, da se ni upala vzkliti nobena zelena bilka več. In treskalo je v stara, suha drevesa, jih podiralo in lomilo, da je nastal zopet prostor mladim, sočnim šadikam in mladikam. Dovolj dolgo je ležala dolgočasna zima; monotonija snežne krajine se je morala umakniti: Evropa si je zopet zaželela bujnega brstja in živih barv. Zato je pozdravljala pomladni vihar. Da mora priti zopet zima, da listje, ki krasi pomlad, zopet uvene in izgubi barvo, ko pride jesen, je ni brigalo. Takšen je pač večni krogotek vseh stvari.

A ogorčenje je bilo povsod enako. Povsod so predstavljali naturaliste kot brezbožne vlomilce v posvečeni mir tradicionalne, preslavne in nedotakljive umetnosti, kot barbarske upornike, ki rušijo z naslajanjem vse, kar je edino lepega in nad vsak dvom vzvišenega, njih program pa, so trdili, da je zgolj buna, samovolja, brezzakonje.

In po vseh evropskih kulturnih centrih se je vršil strašen boj s peresi za Goncourta, Zola, Maupassanta, Bourgeta, Kiellanda, Ibsena, Strindberga, Dostojevskega, Sudermanna in Hauptmanna ter — proti njim.

Ta naturalistična vihra je z literarnih polj preskočila tudi na gledališko, na slikarsko in kiparsko. Povsod je odmeval klic: „Nazaj k naravi, resničnosti, ali vsaj k verjetnosti!“

V tistih letih je živela na Dunaju četica mladih akademikov. Več so tičali po kavarnah, knjižnicah, gledališčih in na razstavah, kakor po dvoranh vseučilišnih ali tehničnih; več so čitali romanov, revij in esejev po dnevnikih, kakor poslušali predavanj svojih profesorjev. Že kot srednješolci so poskušali pisati; najprej v „Vrtcu“, kasneje v podlistku „Slovenskega Naroda“ in „Slovenca“, Cankar celo v „Zgodnji Danici“. Ko so prišli na Dunaj, so pisali nekateri v „Vesno“, „Edinost“, „Slovenski Narod“, „Slovanski Svet“ in celo že v „Lj. Zvon“ — nekateri ostre kritike, Rado Murnik je nastopil z zafrkljivimi humoreskami in satirami, Cankar se je porogal slovenskim estetskim cmokavzarjem s svojo „Moralo“ (Lj. Zvon, 1894, str. 670) ter je zlagal še čisto v Aškerčevem duhu in slogu balade in romance (Trošan) in po dnevnikih sem začel tudi jaz ogorčevati moške in ženske filistre s svojimi novelicami iz resničnega sodobnega življenja.

Takrat je prevzel Viktor Bežek uredništvo „Ljubljanskega Zvona“ (1895), Anton Aškerc pa je postal njegov pesniški sourednik. Rado Murnik je pisal svoj veliki humoristični in satirični roman „Groga in drugi“, Cankar je vztrajno, a že originalno pesnil dalje in pridružil se je še Fr. Meško. In poslal sem še jaz novelo „Sama svoja“, ki jo je Bežek sprejel navdušeno in brez pomisleka. Šele par mesecev poprej mi je bivši „Zvonov“ urednik, Anton Funtek, vrnil novelico „V mraku“,¹ češ, da „Lj. Zvonu“ ni primerna, zdaj pa mi je pisal Viktor Bežek: „Človek božji, Vi ste talent! Učite se! Čitajte, čitajte in pišite: Lj. Zvon Vam je odprt na oba stežaja!“

Bežek je pač videl daleč preko domače ograje in dobro je razumel vihar, ki hrumi preko Evrope od Pariza in Kristijanije tja do Carigrada. In imel je pogum, odpreti temu viharju duri tudi v posvečeni hram, ki so mu bili in ostali veliki svečeniki Jurčič, Kersnik in Tavčar.

Tenkočutni Josip Stritar je opazil takoj, kaj se godi, in zapisal je:

„Časi se izpreminjajo, ali mi ne moremo z njimi, kakor bi bilo morebiti dobro, morebiti pa tudi da ne. Ali neprijetna je vendar ta kričeča razlika med časom in nami . . . Jaz med današnjimi pisatelji pa suh list iz lanskega leta med mladim zelenjem! Novi, mladi rod ima zdaj besedo, mi starci poslušajmo in se veselimo novega, krepkega gibanja in življenja; vsak ob svojem času! . . . Jaz z veseljem opazujem, da se slovstvo, poezija prav krepko razvija po svetu. Novi, krepki glasovi nam bijejo na uho, kakršnih ni bilo čuti prej; vmes tudi hreščeči, zoprni, kakršnih človek ne more biti vesel. Tudi pri na se oglašajo lepi talenti.“ („Lj. Zv.“, Dunajska pisma, I., str. 424).

In Bežkov pogum se je še okrepil in prižel nas še tesneje nase. Bahrova „Die Zeit“, njegova knjiga „Studien zur Kritik der Moderne“, monakovska „Jugend“, monakovski „Simplizissimus“, umetniške razstave v novi „Sezession“ ter končno vzorne predstave modernih dramskih avtorjev vseh narodov v dunajskem „Volkstheateru“ in „Burgtheateru“ so bili šola takratnih mladih slovenskih literatov. In spoznali so, da je treba boj berolinskih, monakovskih in dunajskih modernih literarnih duhov prenesti tudi na slovenska tla, kjer sta konservativnost in naivna starokopitnost v sujetih in obliki naše beletrije ubijala že poslednje zanimanje za domače slovstvo. „Zaželelo se nam je nemirnega življenja, novih dejanj, boja in viharja — in slučajno smo naleteli na realizem . . . Olavna stvar je bil boj . . .“ (Cankar, „Vinjete“, str. 314). Tako je Cankar kasneje karikiral boj, ki mu je dal sam znak za začetek in ki ga je sam tudi zaključil: zakaj če je z „Moralo“ to borbo otvoril, jo je njegova „Čisto navadna, znana stvar“ — priobčena slučajno šele l. 1905 v „Slovamu“ (str. 237) — završila.

¹ Izšla je kasneje v zbirki novel „O te ženske!“

Naš boj ni bil le negativen, le polemičen, nego je bil tudi ustvarjajoč, produktiven. „Lj. Zv.“ l. 1896 je bil v poezijah, leposlovnih spisih, poučnih spisih in listku skoraj popolnoma naš: Cankar (Trošan, Ivan Saveljev), O. Župančič (Aleksij Nikolajev), Fr. Eller (Borut), Fran Goestl, Fr. Vidic, Rado Murnik, † Jos. Golob in Fr. Govekar smo poleg Meška (Aleks. Orel, Alojzij Nigrin) napolnili malone ves letnik. In z nami je bil Aškerc kakor tudi Premec (Jos. Kostanjevec). Vsi smo iskali novega stila, novih sužetov, nove vsebine in oblike; želeli smo razmakniti meje slovenske literature, razširiti njeno obzorje ter ji izvojevati svobodo v vsakem oziru. Očitali pa so nam frivolno trivijalnost, cinizem in amoralnost, ko smo razgaljali srčne in socialne propade, na katere so Antoni Kodri, Pavline Pajkove in drugi jedva opozarjali; prizadevali smo si biti iskreni in resnični, a so nam očitali surovost; pisati smo skušali v bogatem, živem, ne papirnatem jeziku, a so nas grajali, da smo banalni in da žalimo estetski čut. A nismo se brigali za vse očitke: videli smo, da obrača svetovna literatura hrbet najčastitljivejšim tradicijam ter išče novih potov. Čutili smo, da je vsa mlajša čitajoča publika za nami, da nam pritrjujeta najodličnejša slovenska esteta: Josip Stritar in Franc Levčec in da je Viktor Bežek povsem naših teženj. In vsi mlajši in najmlajši slovenski literati, slikarji in kiparji so šli za nami za istim ciljem: za svobodo v umetnosti!

Bežek je bil naš neumorni priganjač. Nikdar mu ni bilo dovolj rokopisov in neutrudno je opominjal, popravljaj, učil, opozarjal, rahlo grajal in vzpodbudno hvalil. Število njegovih pisem in dopisnic, ki jih je pošiljal dunajskim literatom dan za dne, je bilo ogromno. Pošiljal nam je knjig v oceno, hotel poročil o vsem, kar je v zvezi z modernim umetniškim gibanjem ter nas rotiti neprestano, naj pišemo! Težko je bilo takrat izdajati leposloven mesečnik: literaturna suša je bila že nekaj let nečuvana. Kersnik je bolehal, a dr. Iv. Tavčar ni utegnil vedno le sam polniti prazne strani „Lj. Zvona“. Storili smo torej kolikor smo mogli, a misliti je bilo treba vendarle tudi na študije, na izpite, na bodoči poklic. „Lj. Zvon“ je plačeval po 4 K za tiskano stran; s tem se ni dalo na Dunaju živeti. In izključno literaturi posvetiti se, je bilo nemogoče. Edini Cankar je nameraval storiti to, toda takrat še ni pisal proze. Črtica „Morala“ in kritična študija o A. Aškercu sta bila tedaj še edina pomembnejša sestavka v prozi.

Ko je potekal letnik 1896, sem prigovarjal Cankarju, naj napiše uvodno povest za letnik 1897. Cankar je obetal, da napiše trilogijo, to je troje povesti pod skupnim naslovom. A z izvršitvijo je odlašal, novembra 1896 pa niti z II. delom „A. Aškerc“ še vedno ni bil gotov. Tako mi je pisal V. Bežek iz Gorice 19. novembra 1896: „V sili se zatekam k Vam. Oglejte, konec meseca se bliža, prihodnja številka naj že prinese

program za bodoče leto, a jaz še nimam uvodne povesti! Eno imam sicer, ki bi bila dovolj dolga, a jaz bi jo rajši prihranil za drugo mesto. Na prvo mesto mora kaj odličnega . . .

Vi pravite vedno: „Zvon“ bodi skozi in skozi moderen! A s čim prazne liste napolniti, ko so vsi ti mladi pisatelji tako prokleto — leni? Oprostite mi jezico, a ne morem drugače. Vi ste res častna izjema . . . ali pomislite — — ! Vsa polna sta zabavljanja na druge, slabe pisatelje, obljubujeta, a dobiti ni nič od njih . . . Opominjajte, izpodbujajte, drezajte, pridušajte! . . . Ako ima Cankar že kaj novel iz tiste trilogije spisanih, naj mi jih nemudoma pošlje. Za „Aškerca“ pa je že skrajni čas. Šele začetnik je, pa ima že razvade kakor kak Goethe. Kaj še bo! . . .“

Že 23. nov. mi je pisal: „Oceno o „Večernicah“ prejel; hvala Vam iskrena. Takisto prejel „Aškerca“. Jaz sem popolnoma Vaš; ako dobim dovolj od Vas in Vaših somišljenikov (med nje štejem tudi Murnika in Premca in Nigrina), potem „onim“ ni prostora; saj jaz sam največ trpim po Pavlini Pajkovi, ko moram neusmiljeno popravljati, pa še ni nič . . . Vašo obljubo, da spišete sami še nekaj, sprejemem z obema rokama. Le hitro kaj! — Aškerc mi je pisal imenitno pismo, čegar tenor je: „Ne udajmo se!“ — Skrbite za to, da postane Vaš klub sredotočje novi struji in trdna opora našemu listu! — Namesto „trilogije“ bi pa želel konkretnjšega naslova. Posvetujte se s Cankarjem! Pošlje naj skoro I. del . . .“

Žal, da končno s „trilogijo“ ni bilo vendarle nič. V. Bežek se je kajpada jezil in pisal: „Spravite na razgovor to reč v prihodnji seji Vašega kluba; razložite, da je častna zadeva za klub, da ne pusti, da bi se moral urednik prisiljen obrniti do pisateljic à la Pajkova! — — Saj po imenih Vaših članov sodeč smelo rečem, da lahko smatrate „Zvon“ skoro kot svoj organ . . . Saj če hočete, poteče večji del vsake številke iz Vašega (klubovega) peresa . . .“

In zopet mi je pisal: „ . . . Da slikate resnične razmere, a diskretno, kakor v „Vzoru“, to je čisto prav; vsi dobri pisatelji so tako delali in dotičniki sami se ne morejo temu protiviti in dostikrat niti ne vedo, da so model. Tako je prav . . . Pri naših omejenih, malenkostnih razmerah pa nima niti pisatelj niti kdo drugi tiste osebne svobode, ki jo imajo udje večjih narodov . . .“

Ko sem Bežka pozival, naj vendar tudi sam zastavi svoje pero, mi je pisal:

„Dokler sem urednik, ne. To sem trdno sklenil takoj iz početka, da se ne bodo sodelovalci tožili, da tlačim svoje reči v „Zvon“ in j'm kratim prostor. Moja naloga bodi, da vzbudim kar največ novih moči in pridržim stare. Za vse te je še tako premalo prostora. Zame je samo „listek“ in še preje — platnice. Sicer pa niti ne utegnem. Pomislite Lampetova teološka profesura (par uric! in on je baje slab učitelj) in pa moja (20 ur in pa korekture!) in vrhu tega nočem

biti tako plitev, kakor je Lampe, n. pr. v zadnjih filozofskih pogovorih. Sama gostobesednost ga je. Doslej pa nisem nič takega napisal, da bi me bilo treba biti sram, niti pred tujci (Nemci) ne, ko bi se prevedlo na njih jezik. Rajši molčim, nego napisati kako bosopetnost in neslanost. Vedno si mislim: piši tako, da bi tudi kaj vrednosti imelo, ako bi se prevedlo v nemščino ter da ni pisano samo in usum Slovenorum! Sprejmite tudi Vito načelo in bo dobro za Vas!" (18. I. 1897).

Zabavno je, kar mi Bežek piše dne 7. III. 1897: „... Ker ste že tako imenitno v „Narodu“ osvetlili lice Stritarju, bi Vas prosil, da storite to tudi za listek „Zvonov“. Med nama rečeno, je bil to tudi dober „Schachzug“ proti Vašim nasprotnikom, katere ste zopet jako razdražili in pomnožili... Torej notico o Stritarju! Jako Vam bom hvaležen...

Cankarjevega ne morem nič kaj porabiti: piše in zлага pesmi — zase, brez ozira na občinstvo, katero čisto prezira, a potem se jezi, zakaj njegove reči ne bero. Kako? Saj piše le zase! O priliki mu dajte Vi dober svet (in mu ga dam tudi jaz), da naj ima vsaj nekoliko pred očmi ta čas, ko piše in zлага. — občinstvo, ne pa samo svojo izvoljenko. To pa rad priznam, da morajo napraviti njegove poezije na izvoljenko najkrepkejši vtisk...

Zarnika sva res lahko vesela, dasi mi je očital, da sem nekatere reči retuširal. Prigovarjajte mu, naj kuje železo, dokler je gorko in naj skoro kaj pošlje...

Tudi jaz nisem z D... nič kaj zadovoljen: precej slame in malo zrnja. In koliko slame že jaz preje popalim, to je črtam!...” —

Dr. Josip Tominšek je k 25-letnici Lj. Zvona v svoji študiji „Četrto stoletje slovenskemu slovstvu na braniku“ (l. 1905, str. 729) napisal: „Naturalizem je trkal pri nas z obema pestema na vrata... V Cankarjevi črtici „Morala“ (1894, Lj. Zv.) vidimo predstražo in slišimo glasnika nastopajoče bojvite čete tistih pisateljev, ki so na trdnem temelju, sezidanem od prednikov, mogli naglašati veljavo tudi našega slovstva le kot takega, služeečega umetnosti in človeštvu, povzdignjenega nad dotedanje vsakdanje potrebe. Odslej pisateljstvo ni bilo več skoraj le „narodno delo“, ampak delo kakor vsako drugo, ki se ceni ali ne ceni kot tako... Uprav „Zvonu“ gre neovrgljiva zasluga za to, da je mogla vznikniti slovenska moderna — nova struja, ki pomenja zdaj povsod program brezobzirnega „naprej“...”

To priznanje gre v prvi vrsti Bežku: moderni „naprej!“ je bil njegov čin; brez njega bi slovenska moderna ne imela glasila! „Lj. Zvon“ je odprl Cankarju — da ne govorim o n'komer drugem — svoje svobodoljubne strani v dobi, ko ga je obsojal še najkruteje vestisti krog, ki ga je končno slavnega, obče priznanega hotel okupirati kot

čisto svojega. Meseca februarja 1897 sem prevzel uredništvo podlistka in kulturnega oddelka „Slovenskega Naroda“. In jaz sem bil, ki sem dajal Cankarju v listu prostora, kolikor ga je hotel; priobčil je večino svojih duhovitih črtic in novelet, ki so izšle l. 1899 zbrane v knjigi „Vijnete“, ki pa jih je ob njegovem rojstvu le redkokdo — hvalil. Danes že lahko povem, da sem imel zaradi tistih vinjet pri izdajatelju in glavnem uredniku „Sl. N.“ marsikako nepriliko ter sem moral preslišati — marsikako očitaje. Godilo se mi je pač čisto tako, kakor Bežku par let preje zaradi mene in tovarišev . . .

Triindvajseto leto poteka od tistih časov naturalističnega literarnega viharja. Danes ga že skušajo ali utajiti ali vsaj omalovaževati. Toda naš „naturalizem“, ki je bil v istini le dosleden realizem, je bila nujna, neizogibna in koristna reakcija proti doktrinarskemu neresničnemu idealizmu in pretiranemu romanticizmu. Tudi Bežku uredniku je bil edini namen, osvoboditi naše leposlovje tipičnega, naivnega primojduševstva, starokopitno nakičenega solzarstva in mehkobnega ter sladkobnega slovenskega gartenlauberstva. Hoteli smo literaturo potegniti iz oblaja zopet na realno zemljo, zato smo slikali namesto dotedanjih angelsko-dobrih ali satansko zlobnih ljudi prave slovenske značaje z dobrimi lastnostmi in z grdimi strastmi. Popisovali smo vsakdanjost okoli nas, a hkratu resničnost v nas, v naših žilah, srcih in možganih. Resnične skrbi, želje in upi sedanjega časa so nam bili leposlovni motivi, ki smo jih skušali obdelovati s čim najboljšo tehniko in s čim najživahnejšim temperamentom. In tehniko, temperament, živo dikcijo, bogat, pester jezik je ljubil Bežek nad vse ter nam jih je priporočal vedno znova. Kakor mi, je tudi on zaničeval šablono, kakor mi, je zahteval, naj vsak literat sledi le svoji naturi, kakor mi, je hotel mesto starega patosa — čim več naravnosti, namesto bombasta — čim več priprostosti! Bežek in Aškerc sta nam torej bila pogumna voditelja v borbi proti literarnim dogmam ter sta težila z nami vred za novimi motivi in novo vsebino umetnosti. Vedela sta, da je svetovni naturalizem in da je slovenski realizem le protest proti nepremični ustaljenosti stare umetnosti, ki sta jo spoštovala kakor mi in ki je bila nekdanj tudi moderna. Vedela sta pa tudi, da zahteva resnica še mnogo finejše in silnejše umetnosti kakor tradicionalna lepota, ki se je je podrobno dodobra naučil vsakdo že na srednji šoli.

Ponavljam: Naš literarni boj je bil potreben in kristen, zakaj, resnično je, da reka mora teči, sicer postane močvirje. Bežek pa je skrbel, da je bilo vedno dovolj dotoka!

Že v listku „Sl. Naroda“ (od dne 18., 20. in 21. januarja t. l.) sem pisal o Viktorju Bežku, uredniku-pedagogu. Kar sem povedal ondi o njem iz svojega srca pod neposrednim dojmom njegove nenadne tragične smrti, tega ne bi hotel tukaj s hladnim razumom pobanaliti. Zakaj o

Bežku morem pisati le z ljubeznijo in spoštovanjem, ki ga čuti hvaležen učenec do dobrega učitelja. Kar smo mogli, smo storili; za to ne zaslužujemo graje. Gotovo pa je, da smo z Bežkovo pomočjo položili vsaj temelj svobodni moderni slovenski literaturi; zato si je pokojnik zaslužil narodovo hvaležnost...

Stal je vesel in zdrav sredi naše literarne pomladi. Davno je že odtlej in danes živimo že v — poznem poletju. Ali pa smo že v jeseni? — Ne dolgo več, pa pride zopet zima ... Dal Bog, da nam vstane v novi pomladi nov Viktor Bežek!

E. GANGL:

SONATA O BORBI.

Spomínu Viktorja Bežka.

Življenje posveti resnici!

Rousseau.

Vrlina ne izbira ne hiše ne imetja.

Življenje je borba.

Seneca

1.

Bratje, v naših prsih so oltarji,
človek je zaveznik sam s seboj,
dušo mu razmahnejo viharji,
če nikogar ni — ostane svoj.

Služba je resnici — darovanje,
suženj njej pravici je vladar
in ne mamijo ga prazne sanje,
ognju vrelec je srca vihar.

2.

Ognju vrelec je srca vihar,
ki besneče vanje nam udarja,
jakemu pogum prinaša v dar:
nova dela nova moč ustvarja.

Sila raste mladega sveta,
mi bodimo borci in krmarji,
ko bolesti, žáli in gorjá
jek zamira v neugasni zarji.

3.

Jek zamira v neugasni zarji,
od Boga hjoči v rosní hlad:
padli so maliki in vražarji,
strel jih je resnice strašni jad!

Jad resnice — božje maščevanje:
strela trešči v bedno, zmotno stvar!
Jaz presune bridko ji spoznanje:
iz bolesti rojen in prevar!

4.

Iz bolesti rojen in prevar
naj obup ti duše ne razjeda;
strup klevet značaja ni grobar,
pot gre tvoja, kamor volja gleda!

Vzvod napredku prvi je poraz;
njemu se ne ceni moč v drobnjave,
kdor hotenja umel je ukaz,
ne uklanja plašno vedre glave!

5.

Ne uklanja plašno vedre glave,
komur je ponos iz duše vzet;
naj uniči vihra vse planjave —
v njem stoji njegove duše svet!

Misli jasnih zakon tod domuje,
nad pustinjami razgrinja vrt;
vir življenja žubori, kjer snuje
mož načel — porazi ga le smrt!

6.

Mož načel — porazi ga le smrt,
ko dobrotna mu dospe v plačilo;
vstop v življenje večno je odprt:
ne umre, kar je srce rodilo!

V solzah ne utone tvorna moč,
živa plane v borbe nekrvave;
na strmine daljnjih cest kažoč,
od grobov se dvigajo zastave.

7.

Od grobov se dvigajo zastave:
vrèden ni življenja, kdor prežeč
sebi hoče delež tuje slave,
tuji rok svoj predaja meč!

Sebi zvest in plemenit v hotenju
stoj, na sebe samega oprt,
čisti se in rasti v hrepenenju:
čar življenja novih borb je črt!

8.

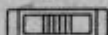
Čar življenja novih borb je črt,
ki z lažjo resnici pači lice;
koder svet z mrakovi je zastrt,
v luči naj se oplodi resnice!

Kar najlepšega ima srce,
v tvorbo prenesó vrlin stražarji;
naši vzori večno plamené —
bratje, v naših prsih so oltarji!

9.

Bratje, v naših prsih so oltarji,
ognju vrelec je srca vihar,
jek zamira v neugasni zariji,
iz bolesi rojen in prevar.

Ne uklanja plašno vedre glave
mož načel — porazi ga le smrt;
od grobov se dvigajo zastave —
čar življenja novih borb je črt!

DR. JANKO BEZJAK:

BEŽEK V PRAVDI ZA „FORMALNE STOPNJE“

(Bežek in formalne stopnje pa razvijajoče-upodablajoča učna metoda).

Prva številka „Popotnika“ iz leta 1903 je prinesla začetek Bežkove razprave O formalnih in didaktičskih stopnjah in pa o razvijajoče-upodablajočem pouku. Ker je Bežek v tej razpravi ostro nastopil proti rabi formalnih stopenj na Kranjskem, se je čutil takratni deželni šolski nadzornik Franc Hubad poklicanega, da jih brani. Vsled tega je nastala literarna pravda, ki se je vlekla skozi vseh 12 številk XXIV. letnika gori omenjenega pedagoškega lista ter vzbudila mnogo pozornosti med ljudskošolskim učiteljstvom ter v krogih vzgojeslovcev in metodikov.

V naslednjih izvajanjih hočem premotriti potek te pravde ter presoditi, v koliko je bilo Bežkovo stališče upravičeno, oziroma kateri izmed bojevnikov je zmagal v tem zanimivem boju.

Bežek opozarja v začetku svoje razprave na dejstvo, da so na Kranjskem pred dvema letoma uvedli formalne stopnje v ljudske šole kót nekaj baje novega in modernega; da je nastal vsled tega velik hrup

in šunder med učiteljstvom in da se jih boje zlasti starejši učitelji, ki se nanje ne morejo navaditi; da pa ta hrup nikakor ni časten za nas, ker so formalne stopnje že stare, ker je začel že leta 1843 po njih poučevati Herbartov pristaš Ziller in ker na formalne stopnje zdaj niti najpristnejši Herbartovci v Jeni ne prisegajo več.

Nato Bežek trdi, da marsikateri učitelj ne razume formalnih stopenj. Zaradi tega pojasnjuje bistvo učnih stopenj na podlagi poglavja o metodiških stopinjah pouka, ki stoji v razpravi O metodičnem pouku nemščine v I. in II. razredu slovensko-utrakvistiških gimnazij, katero je objavil profesor A. Štritof v izveštju državne male gimnazije v Ljubljani za šolsko leto 1891/92.

Štritof izhaja od Aristotela, ki rabi za duševno prisvajanje tele 3 dejavnosti: aisthesis, nus, orexis, katere Štritof imenuje zaznavanje, razumevanje, uporabljanje, Bežek pa zaznavanje, razumevanje in shvatanje. Učenec mora duševno prehoditi te 3 stopnje ter izvršiti te 3 duševne dejavnosti, ako si hoče popolnoma prisvojiti učno enoto.

Herbart pa je, tako Bežek nadaljuje, zamotal ta jasni Aristotelov nauk s svojimi razpredelitvami in definicijami in postavil 4 stopnje, ki jih je Ziller razširil celo na 5. Saj nihče prav ne razume izrazov: analiza, sinteza, asocijacija, sistem in metoda. Nadalje se Bežek protivi izrazu „formalne stopnje“ in predlaga izraz „didaktiške ali učne stopnje“.

Pobijajoč pusti Herbart-Zillerjev formalizem, pozivlje Bežek slovensko učiteljstvo, naj se „z zbranimi močmi in solidarno úpre poskusu, vkovati slovensko šolstvo v zveržene spone Zillerskega sistema,“ ter povzdiguje Diesterwega proti Herbartu, trdeč, da je Diesterweg pravi šolnik, ki je prav razumel svojega mojstra Pestalozzija, Herbart pa ne; tale je marveč „krivi prorok Pestalozzijevih idej in njih grobokop s svojimi formalnimi štopnjami.“

Poudarjajoč pravilno Pestalozzi-Diesterwegovo načelo „po samotvornosti k samostojnosti“, razvija Bežek po Diesterwegu razliko med dogmatsko deduktivno in elementarno deduktivno učno obliko. Žal, da Diesterwegova načela v elementarnosti pouka (vprašalno-razvijajoča metoda) niso mogla takoj prodreti, ampak da je zavladal pol stoletja Herbartov formalizem in Zillerjev dogmatizem.

Prav za prav je po Bežku oče Herbartovega formalizma v sedanji obliki Ziller, ki je učiteljem priporočal, naj v šoli bajke pripovedujejo, ker je pripovedovanje zanje najprimernejša učna oblika, ki pa je pozneje krenil na pravo pot ter „prišel do spoznanja, da Diesterwegovo načelo o razvijajočem pouku in o samotvornosti učencev sodi tudi v zgodovinski, zemljepisni, prirodopisni, sploh v vsak pouk, pri katerem naj

še seznanijo učenci s preteklimi, minolimi dogodki in pa s tujimi, oddaljenimi predmeti, ki jih ni moči neposredno zaznati s čuti“. Zillerjevi pristaši so izdelali in izpopolnili to metodo ter jo nazvali razvijajoče-upodabljajočo ali direktno gradečo. Tako prevede Bežek razpravo od formalnih stopenj na to metodo.

Na Pfefflovi pesmi „Die Tabakspfeife“ pojasnjuje Bežek z učno sliko, ki jo je izdelal v tem zmislu O. Foltz, učitelj na Karolinški šoli v Eisenachu, in Bežek prevedel na slovenščino, bistvo te metode. Nekaj vprašaje, nekaj pripovedovaje razvije učitelj vsebino te pesmi, da tako rekoč zraste pred učenci in je ne pripoveduje takoj iz začetka vzdržema kot celoto. (Popotnik 1903, št. 3, str. 66—73).

V naslednjem članku „Ad interim“ (Popotnik 1903, št. 4, str. 97 do 104) razlaga Bežek vzroke, zakaj da je spisal razpravo o formalnih in didaktičkih stopnjah. Privedle so ga do tega številne pritožbe njegovih nekdanjih gojencev in gojenk, službujočih na Kranjskem, o pretiranem oktroiranju proslulih ali še bolj preklicanih formalnih stopenj. „Tudi je poslušal v pedagoškem tečaju v Jeni teoretiška izvajanja in prisostvoval praktičnim nastopom nemških pedagogov epigonov Herbart-Zillerjevih in te vtiske izpopolnil z naknadnimi temeljitimi študijami. O Veliki noči leta 1903 je sicer Schreiner predaval o formalnih stopnjah pri zborovanju Slovenske Šolske Matice ter razložil njih pomen in rabo, a Bežek takrat ni nastopil proti govorniku, ker mu „ni bilo možno v par minutah podreti, kar je čislani govornik v enournem razboritem govoru zgradil, ter na mestu podrtine dvigniti novo zgradbo.“

Potem se obrača proti peterim stopnjam, o katerih trdi, da se ne dajo izvajati iz apercpcijskega procesa s strogo logiko, pač pa je trostopnost poučevanja tista učna artikulacija, ki je res strogo logiška in ki bi jo moral vsak učitelj izvršiti pri vsakem učnem procesu. To tročlensko poučevanje imenuje: sprejemanje, duševno premotrenje in uporabo ali naziranje, razumevanje in uporabljanje.

Tudi profesor Rudolf Haßmann, ki je spisal učno knjigo Obče ukoslovje za moška in ženska učiteljišča, razločuje v tej knjigi po Willmannu tri stopnje prisvajanja: 1. sprejemanje vsebine, ki povzročuje vednost, 2. razumevanje, duševno obvladovanje snovi, ki postane tako duševna svojina učenčeva, in 3. obdelovanje vsebine, ki povzročuje znanje (možnost).

Da raje rabi izraz učne (didaktičke) stopnje od izraza formalne stopnje, izvira iz dejstva, da kdor rabi le ta izraz, obenem izraža, da hoče poučevati po Herbart-Zillerjevi artikulaciji.

Ugovor, da Lindner uči v ukoslovju o formalnih stopnjah, ne drži; zakaj Lindnerjeva učna knjiga je zastarela, bi se ne smela več rabiti

in se tudi ne ponatiskuje več; po Fröhlichu predelano in na novo izdano ukoslovje Lindnerjevo pa je odobreno samo na Nemškem, ne pa za avstrijske šole.

Theodor Tupetz, čigar Obče ukoslovje je splošno odobreno, govori sicer v tej knjigi tudi o peterih formalnih stopnjah, „a izven okvira svojega drugega učnega sestava“, ter naposled pristavlja, „da se dačo te stopnje prevesti na tri: 1. u v o d (ki naj zbudi zanimanje); 2. r a z v i j a n j e novega gradiva (ki je navadno posnemajoče ali induktivno); 3. u p o r a b a (dedukcija).“

Naposled še Bežek izjavi, da je pisan ta „Ad interim“ za tiste, ki bi se sicer mogli „zblaznjevati“ nad njegovo „tobožno malodušnostjo“, ker se ni oglasil k besedi pri gori omenjenem predavanju.

Na ta „Ad interim“ je odgovoril Franc Hubad s člankom „Ad interim II“ (Popotnik 1903, št. 5, str. 129—133).

V tem odgovoru pojasnjuje, da je Lindner še odobren po ministrstvu za bogočastje in nauk in da se še rabi v učiteljskih. O Haßmannu pravi, da ni nasprotnik formalnih stopenj, ampak da jih celo priporoča, trdeč: „Ne more se tajiti, da obravnavanje metodiške enote po formalnih stopnjah dobro služi zlasti začetniku in ga nekako sili, da daje vsaki lekciji red in sestavo.“ Haßmann samo svari pred šablonsko uporabo teh stopenj, pri načelih za presojevanje učnih poskusov učiteljskih kandidatov pa vendar daja navodila po formalnih stopnjah.

O Tuptzu Hubad trdi, da se Bežek moti, mèneč, da je Tupetz posvetil oddelek peterim formalnim stopnjam „izven okvira svojega drugega učnega sestava.“ Saj je vendar Tupetz posvetil tem stopnjam poseben, 7½ strani obsegajoč § 34 in je rekel o njih, da niso nič drugega nego dispozicija učne snovi, ki se je v mnogih slučajih izkazala prav dobra in se torej postavlja za vzorec.

Hubad torej sklepa iz tega, „da moramo kontrolirati vse citate gospoda profesorja, preden jim verjamemo.“

Potem še navaja mnenje priznanega vzgojeslovca Reina v Jeni, ki o formalnih stopnjah pravi, da temeljijo neugodne sodbe o njih le na velikem neznanju stvari, ter sklene z opazko, da Bežek „v svojem boju dlako cepi in učiteljstvo samo bega“ in da pobija, ko govori o „prostosti metode“, baš sam to prostost.

V isti Popotnikovi številki nadaljuje Bežek razpravo o formalnih in didaktičskih stopnjah in pa o razvijajoče-upodablajočem pouku.

Zdi se, pravi, kakor da bi ta polemika že postajala neplodna pravda; toda njemu je do tega, da se omogoči učiteljstvu samostojna sodba o navedenih stopnjah, da mu ne bode treba slepo slediti nazorom raznih pedagogov.

Jasno je, nadaljuje, da se mora ves pouk vršiti po nekem načrtu in da vsak učni proces ni nič drugega nego pri pouku izvršeni apercipcijski proces. Nesoglasje leži le v tem, da je po nemških in naših Zillerjevih edino pravilna logiška in psihološka artikulacija razdelitev tega procesa na 5. stopenji, on pa da iznova poudarja, soglašajoč z največjimi pedagogi vseh časov, da je treba pri učnem procesu razločevati 3 stopnje: naziranje, razumevanje in uporabljanje.

Tu se Bežek strogo drži Willmannovih izvajanj v njegovi Didaktiki, ki rabi za te 3 stopnje tale poznamenovanja: *Aufnehmen, geistig Durchdringen, Anwenden* ali: *Aufmerken, Verstehen, Üben* ali: *Anschaun, Begreifen, Ausführen* ali *Kenntnis, Verständnis, Fertigkeit* in imenuje 1. moment tudi empirični, 2. racionalni (Bežek logični), 3. tehnični. O Zillerjevih formalnih stopnjah pa Bežek trdi, da med mnogimi didaktičnimi obrazy niso najboljše. To hoče dokazati na dispoziciji za berilne sestavke, ki so jih rabili pisatelji „Učnih slik“ Slovenske Šolske Maticе.

Ta dispozicija se glasi: I. priprava in napoved učnega smotra; II. podajanje snovi: a) čitanje ali pripovedovanje učiteljevo, b) čitanje po odstavkih in razjasnjevanje, c) vaja v čitanju; III. ugabljanje ali druženje: a) kraj in čas dejanja; b) označevanje oseb ali posebljenih stvari; c) lepote in posebnosti oblike; č) snovanje in razvrstitev misli; IV. povzetek ali jedro; V. vaja in uporaba. Ako gori navedene 3 Willmannove nove momente primerjamo s temi stopnjami, vidimo, da spada točka a) 2. stopnje (podajanja) v empirski, točka b) v logiški in točka c) v tehniški moment in da se logiški moment nadaljuje v 3. in 4. stopnji, kateri sledi v 5. stopnji zopet tehniški moment. „Potemtakem je logiški moment — — — razčesnjen na troje in izmed teh treh delov je prvi degradiran v podtočko „podajanje snovi“, a drugi in tretji del sta povzdignjena do glavnih samostojnih točk.“

„To razpravljanje pa ni samo nelogiško, ampak ima vsaj za razpravljanje beril — in do teh nam je sedaj — še druge zle posledice.“

Ako je namreč učitelj — trdi Bežek — berilni sestavek vzorno pripovedoval ali prečital, nastopi pri razjasnjevanju „nezanimanje in apatija in rapidno raste“. Baš zaradi tega so pač poskusili nadomestiti ta način učnega postopanja pri berilnih sestavkih z razvijajoče-upodabljaajočo metodo. Učne slike pa berilno snov strašno razblinjajo z besedno in stvarno razlago ter jo v 3. stopnji še iznova premozgavajo. Tako povzročajo morečo „dolgočasnost, ki je slana vsakega uspešnega poučevanja“.

Sicer pa po Zillerju, tako Bežek nadaljuje, v 3. stopnjo (asocijacija) ne spada to, kar se v njej nahaja po formalnih stopnjah „Učnih slik“; v to stopnjo marveč spravljajo Zillerjevci „primerjanje berilnega sestavka,

ki se baš razpravlja, z že znanimi, že prej predelanimi koščki, ki so kakor silikolibodji z onimi sorodni. Drugi, nezillerjevski metodiki tako primerjanje mimogrede, neprisiljeno izvršujejo pri točki „razumevanje vsebine“ ali pa ne baš pri razpravljanju tistega sestavka, nego pozneje kdaj, ko se sestavki sorodne vsebine ali oblike nalašč vnovič spravijo na učno poprišče.“ Baš zaradi tega „Zillerjevci ne smatrajo nobenega berilnega sestavka kot samostojnega umotvora, ki je sam zase vreden razprave in je sam v sebi zaokrožen in popolen, nego se vsak berilni košček smatra kot del neke večje celote, katero izkuša ta 3. točka — asocijacija — po možnosti dognati.“

Ugovor, pravi Bežek dalje, da se ta točka lahko skrajša ali izpusti, ne velja za pravega Zillerjevca. Na to se obrača proti Zillerjevemu „mišljenskemu pouku“ (Gesinnungsunterricht) in „kulturnim stopnjam“. To pa je zadeva, ki nima pravega stika z vprašanjem formalnih stopenj.

Da bi pokazal, kako se po Zillerju baš ta predelana učna snov ne more smatrati za samostojno učno enoto, nego da je glede na njegovo asocijacio in njegov sistem del večje in višje enote, uporablja Bežek učno sliko, ki jo je spisal Zillerjev pristaš Wiget o prežvekovalcih. Zares prihajamo tako do višjih in višjih celot (družina, skupina, razred itd.), toda za to ni treba formalnih stopenj; saj se je že tako učil marsikateri gimnazijec po starem Pokornu (prirodopisni učni knjigi) in tako izvajal celote. Tudi to bi Bežek lahko izpustil, ker za naše vprašanje ni bistveno.

Četrta formalna stopnja po Bežku zahteva, da najdemo v pesniškem proizvodu koristen nauk, kakor je že učil stari nemški pisatelj Gottsched. Tej trditvi še Bežek pristavi, da se „na nobenem kulturnem poprišču ta nagi utilitarizem o raziranju poezije ni tako bohotno razvil, nego na pedagoškem polju pedagoškega mladinskega slovstva“. Sicer sam pravi, da se je njemu nasproti poudarilo, da ni treba iskati povsod didaktičnega jedra in da se ta stopnja lahko tudi izpušča, kjer je treba, toda pravi Zillerjevci tako ne postopajo.

Boljši se Bežku zdita dve drugi dispoziciji za razpravljanje berilnih sestavkov: eno je sestavil Franc Branky, profesor na ženskem učiteljskišću v civilnem dekliškem penzijonatu na Dunaju, drugo Ivan Sommert, profesor na drž. moškem učiteljskišću prav tam, obadva v svojih metodikah nemškega učnega jezika. Sommert priporoča tele stopnje: 1. podajanje snovi (pripovedovanje, predčitjanje ali dobro predavanje), 2. razumevanje, 3. vajo v čitanju, 4. mnogovrstno uporabo; Branky pa tele: 1. podajanje (tudi uvod, ako je potreben), 2. poglobljanje in povzemanje, 3. vajo v čitanju (učenje na pamet), 4. obnavljanje.

Naposled Bežek še pokaže, kakšen vzorec za razpravljanje beril rabi najpristnejšim Zillerjevcem Reinu, Picklu in Schellerju, ki se strogo drže formalnih stopenj in dele ves obrazec v 2 oddelka: a) v stvarno,

b) v jezikovno obravnavo, povsod izvajajoč vseh petero stopenj (v knjigi „Theorie und Praxis des Volksschulunterrichtes nach Herbartischen Grundsätzen“).

Od primerjanja te dispozicije z dispozicijo „Učnih slik“ pridemo do dejstva, „da naših „Učnih slik“ dispozicijski vzorec nikakor ne prezentuje formalnih stopenj, vsaj ne njih čiste Zillerjeve oblike (zlasti zaradi napačnega tolmačenja asocijacijske točke!), kvečjemu nekako hibridno obliko, nekako kontaminacijo Diehleinove — Goschejeve — Polackove formule¹ in pristnih formalnih stopenj.“

Tega Bežek, kakor zatrjuje, pisateljem „Učnih slik“ sicer noče oponašati, vendar pa zahteva isto svobodo za vsakega poedinega učitelja; saj isti berilni sestavek lahko obravnavamo na dva ali še več dispozicijskih načinov.

Naposled Bežek še navaja en vzrok, zakaj je nastopil proti formalnim stopnjam. Jezilo ga je, pravi, da so uporabljali naši Zillerjevci pri drugi formalni stopnji za podajanje berilnih sestavkov le pripovedovanje ali čitanje, a niso dopuščali, da bi se podajanje nove učne snovi ravnalo po razvijajoče-upodablajoči metodi, ampak so poudarjali, „da za pripovedne snovi sodi baš edinole pripovedovanje, češ, da je tridesetletna vojna trajala 30 let, da so tu nastopili ti in ti vojskovodje, da so se zbile te in te bitke — — —. Vsako razvijanje in upodabljanje bi bilo tu nesmiselno, bi bila to zgolj sugestija.“

V 6. Popotnikovi številki sledi Bežkov „Ad interim III“, v katerem odgovarja na Hubadov „Ad interim II“.

Bežka je hudo spekla Hubadova opazka, da se morajo njegovi citati kontrolirati, in zato je smatral „Ad interim II“ za skrajno žaljiv in se čutil dolžnega reagirati na poedine trditve Hubadove.

Najprej odgovarja na očitek naivnosti in ga odklanja. Nato dokazuje, da je Rudolf Haßmann istega naziranja kakor Bežek, ker poudarja, da dovajajo k prisvajanju metodične učne enote 3 stopnje, ki jih imenuje: Anschauen, Begreifen, Anwenden, da se torej Haßmann ne identificira s peterimi formalnimi stopnjami, kamo li da bi se zanje ogreval.

Potem preide k Tuptzu ter skuša tudi pri njem dokazati, da ni bil pristaš formalnih stopenj, ker je njegov § 34, ki govori o formalnih stopnjah, vrinjen med § 33, ki razpravlja o „učni poti“, in § 35—38, v ka-

¹ Da se bode videlo, kakšen je ta obrazec in koliko njega se nahaja v formalnih stopnjah „Učnih slik“, ga semkaj postavim (Bežek ga nima v svoji razpravi): 1. die Vorbereitung (Neue Vorstellungen müssen an vorhandene angeknüpft werden usw.); 2. die unmittelbare Darbietung (Vorlesen, abschnittsweises Nachlesen, Einlesen); 3. die Vertiefung (Ort und Zeit der Handlung, Charakteristik der Personen; Gedankengang, Gliederung und Tendenz; Schönheiten und Eigenheiten in der Form); 4. die Verwertung (Nutzanwendung für Herz und Leben; Anklänge an Bekanntes und Verwantes und Vergleichen; Rede- und Stilübungen; Memorieren und Recitieren).

terih govori o „učni obliki“, da torej ne spada ne k enemu ne k drugemu odstavku, da bi pa po svojem bistvu moral spadati k „učni poti“; da je torej to nekaka koncesija napram Herbartovcem, „o čijih formalnih stopnjah ves svet govori“, in da istinito stoji „izven okvira drugega učnega sestava“. Nasprotnikovo trditev pa, da bi bil Bežek poudarjal, da Tupetz naravnost obsoja formalne stopnje, mora smatrati za insinucijo: kajti tega ni trdil nikjer in nikoli.

Zdaj pa se zaleti v Hubada, mu oponašajoč, da „gospod nasprotnik inkriminiranih mest v Haßmannu in Tuptzu dotlej, do slavne interimske pravde, niti poznal ni,“ ampak da ga je nanje opozoril šele njegov Interim.

Nato razpravlja o zastarelosti Lindnerjevega Ukoslovja, ki je že več nego 20 let neizpremenjeno, ter razlaga, kaj je, na njem izpremenil Fröhlich, ki je knjigo predelal za učiteljska na Nemškem. Pri tej priliki pa se zopet zažene proti slovenskim Herbartovcem, proti tem „začodvoljnim Kranjcem“, ki bodo vztrajali pri starem Lindnerju in „saecula saeculorum“ in bodo še „na delopust sodnega dneva“ prepevali: „Mi pa ostanemo, kakor smo b'li!“, namreč neomajljivi, zvesti pristaši starega Lindnerja. To pretiravanje pa je bilo nepotrebno in tudi krivično. Vendar Bežek tu priznava, da se je zmotil, ko je trdil, da se Lindner več ne ponatiskuje.

Nato poudarja, da ni slučaj, da Lindner-Fröhlichovo Ukoslovje, ki precej natančno govori o formalnih stopnjah, ni potrjeno za avstrijska učiteljska, ampak da je to posledica neugodne dispozicije naše učne uprave o peterih formalnih stopnjah. Četudi je jasno, da je to le Bežkova domneva, ki nima stvarne podlage, jo vendar hoče dokazati s trditvijo, da se to razvidi tudi iz drugih odobrenih učnih knjig, kakor n. pr. iz Mich-Meixnerjevega in iz NiedergeBovega Ukoslovja: niti v prvi niti v drugi učni knjigi ni o formalnih stopnjah ne duha ne sluha.

Bežek dalje omenja doslej še nepotrjeno Ukoslovje drja V. Zenza, ki razločuje 2 glavni stopnji: I. pridobivanje vednosti, II. uporabo pridobljene vednosti. Povzemanje in ponavljanje pa je le bistven del obeh prejšnjih stopenj in se ne sme smatrati za tretjo posebno učno stopnjo. Formalnih stopenj torej tudi Zenz ne omenja.

Potem še Bežek navaja mnenje drja. Jožefa Lukasa o formalnih stopnjah, ki se nahaja v njegovi za učiteljska odobreni Zgodovini vzgoje in pouka in ki se glasi: „Auch gegen die Herbart'schen Formalstufen wird Bedenken erhoben; jedenfalls sind sie nicht schablonenhaft durchzuführen, sondern nach der Eigenheit des Stoffes anzuwenden, tragen aber dann zum guten Erfolge des Unterrichtes wesentlich bei.“

Iz vsega tega po Bežkovem mnenju sledi, „da so tla avstrijskih učiteljskih doslej vsaj — hvala Bogu in modrosti naše učne uprave — še malo ugodno torišče za eksperimente s peterimi formalnimi stopnjami“.

Na ta Bežkova izvajanja se je čutil Hubad poklicanega, da svoj kratki „Ad interim II“ obširneje utemelji in Bežkov odgovor nanj natančneje pojasni. Zategadelj je spisal razpravo Kranjski pristaši formalnih stopenj in njih kritik, ki se nahaja v 7.—12. zvezku „Popotnika“ l. 1903. V uvodu pove, za kaj gre v tem znanstvenem boju in da je sam prijel za orožje, ker je Bežek začel napadati učiteljske in begati učiteljstvo.

V poglavju „Formalne stopnje in avstrijske šole“ razpravlja o tehle 3 vprašanjih: 1. ali priporočata Haßmann in Tupetz petero formalnih stopenj, akoravno sta se oklenila samo treh stopenj, ali ne; 2. ali je učna uprava res nasprotnica peterih formalnih stopenj, ali ne, in 3. o vprašanju verodostojnosti.“

Hubad še enkrat dokaže, da niti Haßmann niti Tupetz nista nasprotnika formalnih stopenj, ampak da jih naravnost priporočata. Haßmann namreč trdi o njih, kar sem že gori na str. 225 navedel; Tupetz pa, kar stoji prav tam. Ako Bežek trdi, da nauk o formalnih stopnjah stoji izven okvira Tupetzovega učnega sestava, poudarja Hubad, da Tupetz ni mogel obenem v istem § 34 razpravljati o „učni poti“ in o formalnih stopnjah, ampak da jim je pravilno odmeril poseben § 34, ker razločuje med učno potjo (Lehrgang) in formalnimi stopnjami ter kaže, kako je treba učno pot uporabljati pri poedinih točkah učnih stopenj. Tako na pravi, da se lahko uporablja pri podajanju nove učne stvarine opisujoča ali pripovedujoča ali analitična učna pot, pri druženju pa samo analitična, pri odmišljanju induktivna, pri uporabljanju pa večinoma determinujoča ali deduktivna učna pot.

Pri tej priložnosti je Hubad opozoril na dejstvo, da formalne stopnje niso logiška razdelitev, ampak dispozicija, ki vsebuje logiške in psihološke momente, in da se zategadelj razvrstitev, ki je zgolj logiška, ne sme primerjati s formalnimi stopnjami, kakor dela Bežek.

Tudi se je Bežku pripetila še druga pomota. Trdi namreč, da je Tupetz nasprotnik Herbarta in Zillérja. Kdor pa primerja Tupetzovo Ukoslovje z Lindnerjevim, ki stoji na Herbartovem stališču in ki ga je Tupetz predelal, mora uvideti, da so načela tudi v Tupetzovi šolski knjigi Herbartova.

Dalje iz Lukasovega prej omenjenega nazora ne moremo sklepati, da bi bil nasprotnik formalnih stopenj, saj vendar izrecno pravi, da bistveno pospešujejo uspeh pouka, če jih ne rabimo šablonski. Za neko ironijo usode pa se mora imeti dejstvo, da razvrščuje

baš Foltz, čigar učno sliko *Die Tabakspfeife* si je Bežek, kakor vemo, izposodil za pojasnjevanje razvijajoče-upodabljajoče metode, svoje postopanje po formalnih stopnjah.

Mich-Meixner pravita v svojem Ukoslovju, da mora učna ura hoditi po tej poti: a) *Einleitung. Anbahnung der Apperzeption durch Wiederholung desjenigen Bekannten, an welches sich das Neue anknüpfen läßt*; b) *Vorführung des neuen Stoffes*; c) *Herstellung des Zusammenhanges*; č) *Hervorhebung des Wesentlichen zur Herstellung einer klaren Übersicht*; d) *Verbindung mit Bekanntem und Verwandtem*. Jasno je, da so to formalne stopnje, dasi je zadnja drugače poznamenovana kakor navadno. — Če jih torej Mich in Meixner tudi nikjer ne imenujeta dobesedno, se vendar po njih ravnata.

Izmed 11 Občih ukoslovij, pisanih v raznih avstrijskih jezikih ter odobrenih za avstrijska učiteljišča, jih je 7 za formalne stopnje. Iz tega sledi, da učna uprava ni nasprotnica formalnih stopenj.

Kaj pa pravijo drugi učitelji in profesorji o njih? Priporočajo jih: Hermann Schneider, vadniški učitelj v Olomucu, v letnem poročilu društva avstrijskih vadniških učiteljev in učiteljic; V. Adler, vadniški učitelj na drž. moškem učiteljišču na Dunaju, v časopisu „*Zeitschrift für das österreichische Volksschulwesen*“, ki je oficijozni list naučnega ministristva; Karl Streng, vadniški učitelj v Kremsu, v svoji knjigi „*Das erste Schuljahr*“; Ivan Doiwa, vadniški učitelj na nižjeavstrijskem učiteljskem seminarju v St. Pöltnu, v knjigi „*Präparationen für die unterrichtliche Behandlung der österreichisch-ungarischen Monarchie*“. Že gori omenjeni profesor Ivan Sommert se sicer omejuje v svoji metodiki nemškega učnega jezika na 4 stopnje; govori namreč o teh točkah: „*Weckung der Anteilnahme, Schaffung des Bodens für das anzueignende Stück; Darbietung des neuen Stoffes; allseitige tiefe Auffassung, Bewältigung und Aneignung desselben; Erwerbung der Fähigkeit, von dem neu zugewachsenen Gute den besten Gebrauch zu machen.* — Sommertu manjka samo 4. stopnje: povzetek ali jedro, ki pa leži v njegovi 3. — a vendar se lahko opaža pri njem kakor pri že tudi imenovanem profesorju Brankyju, da hodita pri prisvajanju učne enote po isti poti, po kateri nas vodijo formalne stopnje, če jih tudi ne omenjata. Časopis „*Österreichischer Schulbote*“ prinaša po formalnih stopnjah izvršene učne slike ter se je zanje izrekel že leta 1883. Po glasilu nižjeavstrijskega deželnega učiteljskega društva „*Österreichische Schulzeitung*“ spadajo (l. 1901) formalne stopnje brez ugovora med najdragocenejše pridobitve novejšje pedagogike.

Tudi v Beogradu poučujejo na vsenučilišču po Herbartovih načelih in priporočajo formalne stopnje in prav tako na Hrvatskem. Torej je

upravičena trditev, da sloni vse avstrijsko šolstvo na Herbartovi pedagogiki.

V 2. poglavju „Gospod kritik in njegovi viri“ (8. šteč. Pop.) se Hubad obrača še do drugih virov, ki jih navaja Bežek, da podpira svoje nazore in mnenja o formalnih stopnjah, ter nastopi zlasti proti njegovi trditvi, da so Dittes, Wesendonck in Fröhlich raztrpali Herbartovo slavo in tudi veljavo formalnih stopenj.

Hubad dokaže, da se Bežek tudi tukaj moti. Dittes soglašja s Herbartovimi 4 stopnjami; Wesendonck pravi, da bode obdržal med drugim trajno vrednost nauk o formalnih stopnjah, svari pa pred šablonsko uporabo; Fröhlich pa trdi o Herbartu: „Die überwiegend Mehrzahl deutscher Pädagogen erkennt willig an, daß die wissenschaftliche Pädagogik Herbarts ein lichtvolles Gedankengebäude bildet, welches dem Erzieher wertvolle Anregungen, Ratschläge und Fingerzeige gibt, namentlich das Ziel, die Mittel und die Wege des Erziehers erhellt und edle Goldkörner darbietet.“ Naravno pa obsoja Zillerjevo teorijo o mišljenskem pouku, o kulturnih stopnjah in o koncentraciji pouka. O formalnih stopnjah naposled sodi, da se po njih daje učna snov prav dobro predelati in da hodi teh 5 korakov vedoma ali nevedoma vsak vrl učitelj.

Dalje se Bežek tudi sklicuje na Fricka, Dörpfelda in Kehra. Frick, ravnatelj Franckejevih ustanov v mestu Halle, govori o vprašanju, kako se dajo didaktična načela Herbart-Ziller-Stoyeva uporabljati na nižjih stopnjah takole: „Eine freie und möglichst elastische, nach den verschiedenen Klassenstufen und Unterrichtsgegenständen zu modifizierende Verwendung der 5 (4) formalen Stufen wird ein sehr fruchtbares Mittel sein können, ein systematisches und vertieftes Wissen zu erzeugen und den Schülern zu einer sicheren Herrschaft über den Stoff zu verhelfen.“ Naposled pride tudi sam do 4 stopenj, ki jih imenuje: Vorbereitung, Darbietung, Bearbeitung und Anwendung, tretje stopnje torej ne deli v Zusammenfassung in Abstraktion. Sicer pa pri matematičnem dokazu natanko razločuje 5 stopenj: orientierende Vorbesprechung, Darbietung (für die Anschauung), Verknüpfung, systematische Zusammenfassung des Gewonnenen (Herausstellung der mathematischen Wahrheit = quod erat demonstrandum) und Anwendung (Übungsaufgaben). Ali to niso jasne formalne stopnje? Posebej pa še poudarja, da spravljamo po formalnih stopnjah v množico didaktičnih pravil preprostost, red in enoto kakor tudi globljo utemeljitev.

Dörpfeld (št. 9. Pop.) v knjigi „Didaktischer Materialismus“ sicer razločuje 3 glavne stopnje: Anschauen (empirisches Auffassen), Denken (Abstrahieren, theoretisches Reflektieren), Anwenden, a poudarja, da se pri poučevanju v 2. operaciji lahko razločujeta 2 akta: primerja-

nje in združevanje (to je izločevanje splošnega iz konkretnih predstav). Potemtakem dobimo 4 operacije: Anschauen, Vergleichen, Zusammenfassen, Anwenden. Tako štejeta — to Dörpfeld pristavi — Herbart in Ziller. Ker pa je za 1. glavno operacijo treba tudi obnovitve starih predstav, preden začnemo prav poučevati — die Perception (Aufnahme) muß zur Apperception (Aneignung) werden, pristopi še v začetku pouka priprava, imenujejo jo Vorbesprechung, in ako se ta šteje kot poseben akt, dobimo namesto štirih naposled pet obdelovalnih akcij. Tako šteje — to pristavi — Rein. Važno pa je, da Dörpfeld poudarja: „Natürlich wird es verständigen Leuten nicht einfallen, über diese verschiedene Zähl- und Benennungsweise zu disputieren; es handelt sich nur darum, daß sie allesamt und zwar begriffmäßig ausgeführt werden.“ Potem dostavi pregled teh raznih dispozicij in izjavi: „Diese fünf Lehraktionen müssen vorgenommen werden in jedem Gegenstande, u. zw. bei jedem Pensum, selbst verständlich, soweit sich Stoff und Stück dazu eignen.“ Naposled pa še pravi: „So dürfte denn klar sein, daß meine Demonstrationsweise der bequemste und sicherste Weg ist, um für Zillers Gliederung des Lehrverfahrens Propaganda zu machen.“ Kehrova tročlenska razvrstitev je v praksi takale: 1. Vorbesprechung, 2. das Vorerzählen oder Vorlesen, 3. das Auffassen des Inhaltes (stellenweises Lesen und erklärendes Abfragen etc.), 4. das Lesen (Einlesen) des Stückes, 5. die Verwertung des Gelesenen a) zu Sprechübungen (zum Erzählen, Memorieren und Recitieren), b) zu orthographischen, grammatischen und stilistischen Übungen.

Pri tej priliki opozarja Hubad na važno razliko, da Bežek govori samo o uporabi formalnih stopenj za jezikovni pouk, dočim so te stopnje načelo za učno postopanje v najširšem obsegu, to je: za vse predmete. To je temeljna pomota, ki je močno vplivala na naziranje o uporabnosti formalnih stopenj.

Ker Bežek citira tudi dvočlensko Matzatovo dispozicijo, ki se deli v I. Erwerbung in II. Anwendung, opozarja Hubad na dejstvo, da Matzat deli 1. glavno stopnjo v 4 pododdelke takole: I. Erwerbung: 1. Gewinnung: a) Analyse, b) Synthese; 2. Verarbeitung: a) Assoziation, b) System. Ali niso ti štirje pododdelki prve štiri Zillerjeve stopnje, katerim se pridruži kot 5. stopnja Matzatova II. glavna: Anwendung?

Dietlein-Gosche-Polackovo dispozicijo sem že navedel. Ti avtorji razločujejo torej 4 glavne stopnje.

Tudi Willmann, katerega se Bežek oprijemlje kot največjega nasprotnika formalnih stopenj, jim v resnici ne nasprotuje. Willmann razločuje logiški in psihološki moment učnega postopanja ter pride do „štiričlenske artikulacije učnih vsebin.“ Pravi namreč, da gre pri prisvajanju

učnih snovi za štiri reči, ki jih imenuje Deutlichkeit, systematische Übersichtlichkeit, Assoziation und Kombinierbarkeit, ter pristavi: „Diese Momente kommen der von Herbart aufgestellten Reihe: Klarheit, Assoziation, System, Methode nahe, auf welcher Ziller die sogenannten formalen Stufen begründet hat.“ Razlika med Willmannovimi in Herbartovimi stopnjami leži, kakor Willmann sam meni, le v pojmu asocijacije ter v mestu, ki ga zavzema v dispoziciji. Sicer pa se tu tudi Willmann moti, ker podtika Herbartovemu pojmu asocijacije čisto drug pomen, kakor mu ga je dal Herbart sam. Hubad je to čisto bistroumno spoznal. Nadalje pa se v to sicer jako zanimivo vprašanje ne morem spuščati, ker bi ga moral obširno razpravljati in ker bistveno ne sodi v namen moje razprave.

Naposled pa Willmann razlaga, na kaj je treba paziti pri razpravljanju vsakega berilnega sestavka, in govori o tehle pojmi: 1. Auffassung des Gegenstandes und Deutlichkeit der Darstellung, 2. Verständnis des Gegenstandes und die Übersichtlichkeit der Anordnung, 3. Einprägung des Gegenstandes, besonders durch Assoziationen, 4. Einübung und Kombinationen des Stoffes sowie Anwendung. Pred vse to pa se mora postaviti priprava, v kateri se novo priključuje staremu.

Ali je torej Willmann res proti Herbartu in Zillerju?

Karl Volkmar Stoy je bil sicer nekaj časa zares nasprotnik Zillerjevih formalnih stopenj, a naposled jih je vendar priznal, ker „se je uveril, da so prave“.

O. Foltz poudarja, da se pridružuje v teoriji učnega postopanja Zillerju in Dörfeldu in da so formalne stopnje, ako jih pravilno razumemo in brez pedanterije uporabljamo, obleka, ki neprisiljeno pristojna vsaki poedini pesmi. Metodiška obravnava po formalnih stopnjah Zillerjevih je prikladna psihološkim zakonom apercipcije in abstrakcije in njih notranja upravičenost se ne razvneljavlja s tem, da so jih čisto krivo razumevali ali pedantski uporabljali.

Diesterweg pa ne govori v svojem „Kazipotu“ o formalnih stopnjah, ker je tale knjiga izšla leta 1832—34, Zillerjeva pa šele leta 1864, oziroma 1876.

Tretje poglavje, ki nosi naslov „Gospod kritik, Herbart in Ziller“, (št. 10 Popot.), ima namen, Herbartu vrniti slavo, ki mu jo je hotel vzeti Bežek, ter Zillerja postaviti na tisto stopnjo, ki jo zasluži kljub nekaterim posebnostim. Najprej dokaže, da sta bila Herbart in Ziller kljub Bežkovi trditvi šolnika. Herbart sicer ni bil učitelj v pravem zmislu besede, pa je imel pedagoški seminar in vadnico, opazoval je vestno svoje gojence ter na podlagi teh izkušenj, ne samo teoretskih študij spisal svoje vzgojeslovne spise. Zlasti je zahteval razvijanje otrokom prirojenih sil; saj je vendar vedel, kako je postopati, ko pa je znanstveno utemeljeval pedagogiko na podlagi etike in psihologije. Za-

hteval je, da se učitelj oziraj na individualnost učencev; o formalizmu in dogmatizmu se pri Herbartu ne more govoriti. Tudi terja samotvornost učencev ter pravi n. pr. o nalogah: „Drei Zeilen eigener Arbeit sind besser als drei Seiten nach Vorschrift.“ In zopet drugje poudarja: „Der Schüler soll gestalten, was sich gestalten läßt.“ Istega mnenja je tudi Ziller. Herbart in Ziller obsojata dogmatično učno postopanje. Onile trdi, da se učenec pri sprejemanju ne sme vesti samo pasivno, ampak da mora sodelovati, da je za asocijacio predstav prosti pogovor najboljši način in da je samo sistematično učenje napačno; tale pa izrecno pravi, da se pouk ne sme vršiti z dociranjem, ki izključuje sodelavnost učenčev, in da učitelj ne sme ničesar delati sam, kar lahko učenec vrši.

Prav tako se Bežek pač moti, ako Herbartu dolži, da je bil krivi prorok Pestalozzijevih idej in njih grobokop s svojimi formalnimi stopnjami, nasprotno: Herbart je znanstveno utemeljil, kar je Pestalozzi našel po svoji genijalnosti empirično.

Ker je Bežek trdil, da „v Nemcih samih Herbart-Zillerjev sistem nikjer ni več v veljavi, razen na nekaterih šolah na Turinškem in da na formalne stopnje — niti najpristnejši Herbartovci v Jeni ne prisegajo več“, našteva Hubad v 11. številki Popotnikovi še razne druge nemške vzgojeslovne knjige, v katerih se formalne stopnje priporočajo, oziroma navaja mnenja različnih nemških učiteljev in vzgojeslovcev, ki se po njih ravna in ki jih priporoča tudi avstrijska učna uprava v „Instrukcijah za gimnazije in realke“.

Bežek se je v svoji razpravi lotil tudi šolskega birokratizma; zategadelj mu Hubad dokazuje v 6. poglavju „Gospod kritik in šolski birokratizem,“ da nikakor ni res, da je „naše ljudsko šolstvo močno uklenjeno v birokratske okove.“ Zlasti dve stvari Bežku nimalo nista po volji: določitev učne snovi za vsako šolsko leto in vsako kategorijo šol in izkazovanje te snovi v tednicah. Iz starega šolskega in učnega reda (novega takrat še ni bilo) pa Hubad dokazuje, da se pri nas o šolskem birokratizmu ne more in ne sme govoriti. Ministrstvo je stalo glede učne snovi in njene porazdelitve na poedina šolska leta kakor glede njenega predelanja na Herbartovem stališču, da naj praksa kontrolira teorijo: učni načrti, izdani po ministrstvu, dajejo le obča navodila, ker so razmere v raznih kronovinah različne, učni smotri pa odvisni od kakovosti učencev, njih števila, šolskega poseta in učiteljeve osebnosti. Zato imajo učiteljske konference in nadzorniki pravico, da stavijo nasvete, oziroma izpreminjevalne predloge.

Tudi proti Bežkovi trditvi, da je pismeno pripravljjanje za praktične nastope nepotrebno in muka za učiteljstvo, se Hubad obrača v 7. poglavju „Gospod kritik in pripravljjanje za pouk“ ter kar najbolj poudarja, da

bije ta nazor „v oči vsem pedagogom, ki priporočajo pismeno pripravo ne le začetnikom, ampak tudi starejšim učiteljem“ in da daje Bežek kot profesor pedagogike svojim gojenkam jako slab zgled, zlasti zaradi tega, ker predsedstvo deželnih šolskih oblastev za Primorsko priporoča pripravljanje za pouk. Nato še pristavi: „V slepi strasti, da bi zadel kranjske pristaše formalnih stopenj in kranjsko učno upravo, ki zahteva dokaz za pripravo od vsakega učitelja, se je povzpел tako nizko.“ Naposled še razpravlja o pomenu priprave za uspešnost pouka.

V 8. poglavju „Gospod kritik in tedniki“ razlaga Hubad pomen in važnost tednikov ter izpričevanje učne tvarine. „Ako hoče učitelj pravilno razpravljati v poučevanju, mora vedno imeti pred očmi učno stvarino vseh ljudskošolskih let. V ta namen naj bi mu pomagali tedniki. Iz njih more izvedeti obenem tudi, koliko tvarine more predelati v določenem času. Primerjanje učne tvarine, predelane v vsakem posameznem letu v istem razredu in razmišljanje, s kakim uspehom se je to zgodilo, mu daje merilo, po katerem more končno razsoditi popolnoma sigurno, koliko se da doseči na vsaki stopnji v taki meri, da postane učna stvarina prava duševno vedno uporabna last učencev.“

Sicer pa zahtevajo vsi priznani pedagogi to. Ker se Bežek rad sklicuje na Diesterwega, citira Hubad iz njegovega „Kažipota“ tele važne besede: „Ich verlange gewissenhafte Vorbereitung auf die einzelnen Lektionen, aufmerksames Beobachten während derselben und genaues Eintragen der gemachten Erfahrungen in ein dazu bestimmtes Buch nach demselben.“ Isto zahteva tudi Kehr in na istem pravem stališču stoji učna uprava kranjska in bi moral stati tudi vsak pisatelj.

V „Sklepu“ (12. števec Popotnika) je Hubad zbral razne priimke, s katerimi je Bežek nital kranjske učitelje in šolnike; dalje je trdil, da je Bežek popolnoma neosnovano denunciral navzgor in navzdol, blatil svoje kolege, ter očital kranjskim učiteljem skrajno neotesanost; zlasti pa je poudarjal, da je dokazal, da so vsa njegova očitánja neosnovana.

Ta literaturna borba je bila ostra, tu in tam huda in osorna, proti koncu je Hubad naprtil Bežku prav hude očitke, ki so seveda bili posledica vehementnega napada Bežkovega: dostojnosti je nedostajalo tu in tam, četudi je pač Bežek v tem pogledu grešil v večji meri nego Hubad.

Sicer pa je bil ta boj jako poučen in je izčistil zrak in zjasnil naziranja o formalnih stopnjah, kakor nevihta izčisti zrak. Vendar je škoda, da je Bežek uporabil ves arzenal svoje učenosti v zadevi, ki je bila že od začetka izgubljena; brez pristranosti moramo namreč ugotoviti, da se je

Bežek močno zaletel s svojim nazorom o formalnih stopnjah, da je krivično napadal kranjsko učiteljstvo in učno upravo in da je podlegel Hubadu, ki je neovrženo dokazal neosnovanost Bežkovih trditev.

Glavna razprava se je sukala o vprašanju, je li pri prisvajanju učne snovi — tukaj posebej berilnega sestavka — edino pravilna tristopnost ali peterostopnost. Ni dvoma, da je tristopnost, ki se vleče skozi Bežkovo razpravo kakor rdeča nit, neovržena, ker je nujna posledica logičkega procesa učenja. Če se hočem česa naučiti trajno in tako, da bom mogel z znanjem vsak hip razpolagati, moram učno snov najprej sprejeti, potem jo vsestranski razumeti in naposled uporabljati, da se vidi, kako znam z njo ravnati, kako jo znam uporabiti.

Iz tega dejstva pa še nikakor ne sledi, da bi druge osnove, po katerih razdeljujem učno enoto v svrhu lažjega prisvajanja v manjše dele, ne bile pravilne, ali vsaj ne tako pravilne kakor tiste, ki kažejo navedeno tristopnost.

Willmann, po katerem se Bežek tako strogo ravna, pravi sam o številu teh stopenj, da je sicer pedagogično razmišljanje prišlo povsod do teh treh stopenj duševnega prisvajanja, da pa nahajamo v ukoslovjih zdaj tristopno osnovo, zdaj bolj razširjeno, zdaj pa tudi zelo skrajšano.

Vprašajmo se torej dalje: vrši se li apercpcijski proces učenja tudi pri peterih formalnih stopnjah tako, da učenec najprej sprejema in si pridobiva znanje, da na to prihaja do razumevanja nove stvarine in da jo naposled vadi in uporablja, ali postopamo po teh stopnjah drugače, torej nelogično in nepsihologično in ne dosežemo smotra? Menda ne bode mogel nihče zanikati, da tako postopamo, kakor zahteva Willmann, tudi pri formalnih stopnjah. Da so formalisti, kakor imenuje Bežek prijatelje formalnih stopenj, opredelili učno pot natančneje, razdelivši jo na pet stopenj namesto na tri, je li to res napaka, in sicer taka napaka, da je bilo treba zaradi tega zagnati tolik hrup in uprizoriti celo literaturno vojno? Bežku se je sicer že samemu zdelo, da je šel predaleč, ker pravi (Popot. 1903, št. 5, str. 134): „Morda je vsa polemika o formalnih stopnjah v očeh širšega slovenskega občinstva res že postala ali skoro postane tako neplodna pravda, kakor je bil abderitski proces za oslovo senco.“

In kaj očita formalnim stopnjam slovenskih ukoslovcev? — Da niso logične. Ta očitek izvaja iz dispozicije, ki so jo rabili pisatelji „Učnih slik“, objavljenih po Slovenski Šolski Matici, in ki sem jo gori zapisal (gl. str. 225). Prvič nahajamo v tej dispoziciji v a j o v č i t a n j u kot 3. pododdelek 2. stopnje v Willmannovem e m p i r s k e m momentu, dasi je ta vaja tehnični moment, ki stoji po Willmannu na koncu cele dispozicije. Drugič je Willmannov logički moment, kakor smo že slišali (str. 226) razčesnjen tako, da tvori tri dele: 2. stopnjo b, 3. in 4. stopnjo.

Prvo napako, če je res napaka, imajo tudi druge dispozicije, kakor n. pr. Dietlein-Gosche-Polackova, kjer se nahaja v 2. stopnji kot 3. podtočka *Einlesen*, to je vaja v čitanju (gl. str. 228). Kehr, na katerega se Bežek tudi sklicuje, ima v svoji dispoziciji kot 4. točko: *das Lesen (Einlesen) des Stückes*, torej pred 5. točko *die Verwertung des Gelesenen*. Če hočemo čisto logični biti, kakor zahteva Bežek, ne moremo odobravati, da je Kehr postavil vajo v čitanju (*Einlesen*) pod posebno točko pred 5.; saj je vendar v a j a tehnični moment in spada torej v 5. ali sploh zadnjo točko, ki je določena za razne vaje in za uporabljanje ter ponavljanje. A vendar tega Kehru nikakor ne bomo šteli v zlo. Jaz sem bil pa vedno za to, da naj se vaja v čitanju vrši v 5. stopnji. Tako sem zapisal v svojem Posebnem ukoslovju slovenskega učnega jezika, kjer sem na široko in globoko razpravljal obravnavanje berilnih sestavkov po formalnih stopnjah (str. 149—204), tale odstavek (str. 177): „Nikakor ne morem pritrjati tistim metodikom, ki postavljajo vajo v lepem čitanju, oziroma deklamovanje na konec druge stopnje. Tako zadržuje učitelj pravi tok svojega razpravljanja na jako važnem mestu. Lepo čitanje moramo dalje časa vaditi, često je potrebno, temu čitanju posvetiti posebno uro ali vsaj pol ure in prav tako tudi estetiškemu deklamovanju. Tretja formalna stopnja pa je tako tesno združena z drugo ter iz te izvira tako dosledno, da bi učitelj razdruževal to zvezo in oviral tok, ko bi vmes vrival omenjeno vajo. Že beseda „vaja“ sama nam pravi, kam naj postavljamo vaje v čitanju ter deklamovanju. Brez dvoma spadajo v 5. formalno stopnjo. In tam hočem tudi govoriti o njih.“

Če torej v dispoziciji „Učnih slik“ izložimo podtočko c iz 2. stopnje ter jo vtaknemo v 5. točko, odpravimo vse, kar je bilo nelogičnega. Potem pravilni potek učnega prisvajanja ni nikjer nepravilno prekinjen. Zakaž, za to prisvajanje je pač čisto vseeno, naj li 3. in 4. točko združimo v eno, da dobimo Willmann-Bežkov 2. ali logički moment, ali naj ju pustimo razdeljeni tako, kakor zahtevajo formalne stopnje in razločujemo uglabljanje in druženje ter povzetek ali jedro.

Zaradi te ene napake, ki jo nahajamo v dispoziciji „Učnih slik“, pa formalne stopnje niso nič manj vredne in ne izgube ničesar na svoji veljavnosti in na svojem bistvu. Saj ne veljajo samo za razpravljanje berilnih sestavkov — to bi bila samo jako omejena enostranska uporaba — ampak, na kar je Hubad upravičeno opozoril, so uporabne za vsako učno snov. Bežek je čisto prezrl to važno razliko in odtod tudi izvira med drugim njegovo nasprotovanje tem stopnjam.

Kljub temu je čisto nerazumljiva njegova trditev, da je edino tročlen-ska artikulacija pravilna, ko je vendar popolnoma brezpomembno, ali delimo isto pot na 2, 3, 4, 5 ali več delov, ali na 2, oziroma 3 glavne dele, te pa zopet na pododdelke, ako pri tem le ne zgrešimo poti, ampak pravilno napredujemo do postavljenega smotra. Napačno in nelogično bi bi-

do kvečjemu postopanje, ko bi hotel začeti n. pr. z uporabo ali vajo, preden sem dovršil vsestransko razumevanje in povzemanje, ali bi hotel najprej čitati, potem šele pripovedovati, ali prej povzemati, potem vglabljati, ali pripravljajanje postaviti za predavanjem itd. Toda ako hodimo po formalnih stopnjah, napredujemo čisto pravilno, izvzemši že omenjeno napako (2. stopnja c pri berilnih sestavkih), ki pa se nanaša samo na čtivo in se da lahko popraviti, ne da bi pri tem trpelo bistvo teh stopenj.

Edina razlika med formalnimi stopnjami in tročlensko artikulacijo Bežkovo je ta, da hodimo po teh stopnjah laže in sigurneje, ker so stopnje manjše in ker jih je več in ker torej hitreje in natančneje vemo, kam se nam je obrniti, da pridemo do pravega smotra.

Da o pravilnosti ene edine dispozicije za učno enoto ne moremo in ne smemo govoriti, je razvidno iz gori označenega poteka celega boja za formalne stopnje, oziroma proti njim. Saj smo slišali, da nahajamo večjo množino raznih dispozicij, ki so jih postavili za razpravljanje berilnih sestavkov imenitni vzgojeslovci, ki pa so med seboj različne, dasi v glavnih mislih soglašajo. Našli smo dvo-, tri-, štiri- in petčlenske dispozicije. Ali naj vse druge obsodimo in priznavamo edino tričlenske? Tudi poznamenovanja poedinih stopenj ali delov dispozicije so različna. Tudi to nas ne more motiti. Edino pametno je, da pritrdimo Dörpfeldovim gori navedenim besedam (gl. str. 233), da se pametni ljudje ne bodo kregali o tem različnem številu členov in njih različnem imenovanju.

Da ugaja temu ta, onemu ona dispozicija bolj, je čisto naravno in odvisno od osebnega okusa ter večje ali manjše ostrine logiškega preudarka in psihološkega razumevanja.

Da je Bežek v svojih trditvah o formalnih stopnjah krivičen, sledi zlasti iz tega, da se le proti njim zaganja, o drugih razdelitvah pa ne izpregovori žal besede. Značilno je v tem pogledu posebno to dejstvo, da čisto mirno navaja Zenzovo dispozicijo (gl. str. 229), ki razločuje samo 2 člena, ne da bi se količkaj na tem spotikal, da Zenz izrečno odklanja trostopnost in trdi, kakor smo tam omenili, da sta povzemanje in ponavljanje le bistveni deli dveh glavnih stopenj (pridobivanja vednosti in porabljanja pridobljene vednosti) in se torej nikakor ne smeta smatrati za tretjo posebno učno stopnjo. Tukaj se vendar Zenz jašno protivi tristopnosti učnega prisvajanja.

Bežek postopa tako, kakor da bi se trdilo, da so formalne stopnje edino pravilne in edino zveličavne. Tu se temeljito moti. Tega nihče ni trdil. Uvedel jih je kot važen učni pripomoček na mariborskem učiteljski ravnatelj Schreiner, ki je o njihovem bistvu ter o njih uporabi tudi spisal istega leta, ko se je vršila ta literarna borba med Bežkom in Hubadom,

priznано razpravo pod naslovom „Analiza duševnega obzorja otroškega in dušeslovni proces učenja.“ (Izdala Slov. Šol. Matica). Učiteljskičniki so jih z velikim pridom uporabljali in tudi učiteljem začetnikom so izvrstno služile pri učnem postopanju. Ker je bil Schreiner tudi okrajni šolski nadzornik, je naravno, da jih je priporočal pri svojih nadzorovanjih. Tako so prišle tudi na Kranjsko, kjer jih je uvedel Hubad, ki je bil od leta 1901 do 1903 deželni šolski nadzornik za ljudske šole, a prav s tem namenom, da bi prišel red in pravilnost v učno postopanje, kar je Hubad pri nadzorovanjih pogrešal. Ako pa je morda ta ali oni okrajni šolski nadzornik pregoreče postopal in zahteval od učiteljev, da se morajo do pičice ravnati po formalnih stopnjah, dasi jih še niso dobro poznali in se torej niso mogli po njih pripravljati, če so tudi imeli dobro voljo, za to niso bile odgovorne formalne stopnje in zategadelj se jim ni smela jemati vrednost in uporabnost, katero so jim bili priznali odlični nemški vzgojeslovci.

Vsi ti vzgojeslovci pa tudi svariijo pred šablonsko uporabo formalnih stopenj, to pa je tudi Schreiner poudarjal v svojem predavanju o Veliki noči leta 1903 ter prav tako pojasnil v svojem gori navedenem spisu. Tudi jaz sem zahteval uvaževanje tega svarila v omenjenem „Ukoslovju“. Ali tako šabloniziranje se lahko dogaja pri vsaki vrsti dispozicije in zavisno je torej samo od učitelja, da dotično dispozicijo uporablja pravilno in učni snovi primerno; vse to nič ne izpreminja na bistvu in uporabnosti dotične osnove. Pri formalnih stopnjah torej ne smeš izsiljevati udejstvovanja vsake stopnje, oziroma vseh njenih pododdelkov. To velja zlasti za obravnavo berilnih sestavkov. Marsikrat mora odpasti ta ali ona stopnja, zlasti 4. V Ukoslovju pravim na str. 180: „Sicer pa (učitelj) naj ne misli, da mora tako resnico povzeti iz vsakega čtiva,“ in na str. 217: „V četrti (stopnji) iščemo glavno misel ter posnamemo nauk. Ako ga ni v pesmi, kakor tu in tam v pravljicah in pripovedkah, opustimo četrto stopnjo,“ in na str. 218: „Že gori sem omenil, da ni v vsaki vrsti pesmi posebnega nauka. To še bolj velja za lirsko... Estetiški, to je umetelniški učinek zahtevamo in pričakujemo od take pesmi ter nič drugega.“

Zatorej Bežek nikakor prav ne sodi, ko nasprotuje 4. stopnji, trdeč, da se mora po njej povzeti iz vsakega pesniškega proizvoda jedro ali nauk. Sicer sam priznava, kakor sem že omenil (gl. str. 227), da se mu je zatrejvalo, da ni treba izluščiti jedra tam, kjer ga ni; toda on ugovarja, da tako ne postopa noben pravi Zillerjevec, ampak da se strogo drži vseh stopenj.

Ali tu zavzema Bežek zopet napačno stališče. S tem, da smo prevzeli formalne stopnje „in nuce“, še ni rečeno, da se moramo povsod in v vseh ozirih identificirati s Zillerjevci. Saj kažemo, da ne soglašamo z njimi brezpogojno, že s tem, da nismo prevzeli njihove ideje o miš-

ljenskem pouku in o kulturnih stopnjah in da smo preustrojili formalne stopnje tako, da so razumljivejše in lažje uporabne. Da nismo pravi Zillerjevci, se razvidi tudi iz tega, da 3. Zillerjeve stopnje, tako zvane asocijacije, ne uporabljamo tako, kakor Ziller, ki zahteva, da primerjamo v tej stopnji berilni sestavek, o katerem baš razpravljamo, z drugim že prej obdelanim čtivom ali delj tistega čtiva (gl. str. 227) in da tako delamo iz poedinih berilnih sestavkov višje in višje ter večje in večje asocijacijske celote. Sicer pa je to vprašanje, katerega tukaj ne moremo natančneje razpravljati, ker bi morali poseči globlje v to Zillerjevo idejo, kar pa ni namen teh vrstic.

Tudi ne moremo soglašati z naziranjem, ki ga ima Bežek o potrebnosti in važnosti pojasnjevanja (2. stopnja b), ter z njegovo trditvijo, da tako učno postopanje rodi nezanimanje in apatijo šolskih otrok (gl. str. 226). Postavil je pač to trditev zgolj iz tega razloga, da bi podkrepil svoje zanimanje za razvijajoče-upodabljačo metodo ter svoje negiranje, da je učno postopanje po tej metodi mnogo uspešnejše, zanimivejše in pravilnejše od postopanja, po katerem se učencem predočuje vsebina pripovednega ali leposlovnega čtiva s pripovedovanjem, oziroma čitanjem in se jim zopet in zopet premlewa do prenasičenosti še v 2. in 3. stopnji. Odveč bi bilo tu izgubljati besede ali se prerekati o tej pisateljevi trditvi. Vse specialne metodike brez izjeme jasno poudarjajo, vsi vzgojeslovci soglasno trdijo, da se mora učencem vsaka učna snov natančno in vsestransko pojasniti, da se morajo uglobiti v njeno vsebino, da jo morajo nazirati od raznih strani in pa z raznih stališč. Kako pa naj se to vrši pri berilnih sestavkih, ne da bi se njih vsebina razčlenjala, sestavljala in opetovano ponavljala, te umetnosti Bežek ni razodel nikomur. Da učitelji tudi tu greše in res večkrat po nepotrebnem in preveč razpravljajo in pojasnjujejo in tako more učencem zanimanje, temu ne oporekam; ali tega greha ne smemo vrezavati na rovaš formalnih stopenj.

Zato pač poudarjajmo in poudarjajmo: uporabljajte formalne stopnje oprezno, razborito in pametno ter uvažujte venomer psihološka učna načela, potem ne boste zagrešali napačnega učnega procesa.

V 7., 8., 10. in 11. številki „Popotnikovi“ je Bežek zraven tega literarnega boja nadaljeval svojo razpravo o razvijajoče-upodabljačem pouku ter še v namen pojasnitve te metode objavil učno sliko o egiptovskem Jožefu, ki jo je sestavil Lehmensick ter objavil leta 1901 v razpravi „Wesen, Bedingungen und Gefahren des darstellend-entwickelnden Unterrichtes“ (v švicarskem pedagoškem časopisu Bündner Seminarblätter).

Da bi pokazal, kako da se lahko uporablja ta metoda tudi v otroških vrtoih, je nadalje dostavil še 2 slike, ki jih je prevzel iz knjige pristnega

Zillerjevca drja Karla Justa „Märchenunterricht“ in ki se glase „Zvezdni tolarji“ (Die Sterntaler) in „Ubožec in bogatin“ (Der Arme und der Reiche).

V poznejših letih pa se je Bežek prepričal, da, kakor je sam oboževal to metodo, vendar ni tako pripravna za podajanje nove pripovedne snovi kakor pripovedovanje, ki mu gre v tem pogledu prvo mesto. V „Občnem ukoslovju“ pravi namreč takole (str. 175): „Za podajanje nekaterih učnih snovi, na pr. zgodb Sv. pisma in svetske zgodovine, leposlovnih spisov pripovedne vsebine, je brez ugovora najprikladnejša učna oblika pripovedovanje učiteljevo.“ O razvijajoče-upodabljaljoči metodi pa je zapisal te besede (str. 186—187): „Vsaka, tudi najboljša metoda se lahko potvori v zlo, ako jo pretiramo, tako se je tudi sokratika. Uvažujoč, da le-ta zlasti izpodbuja in podžiga učence k samostojnemu in samotvornemu delovanju, so se nekateri metodiki povzpeli do trditve, da poleg nje ne more biti upravičena monološka metoda niti v onih predmetih, v katerih je od pamtiveka vedno gospodovala, v zgodovinskem pouku in pri podajanju pripovedne poezije in proze; naj se tudi tu prosto pripovedovanje in opisovanje nadomesti razgovorom.“

Nato razloži gorí omenjeno metodo ter sklène takole: „Ni tajiti, da je marsikaj upravičenega, kar navajajo v prilog razvijajoče-upodabljaljoče metode — to je njen strokovni naziv — njeni izumitelji in pripadniki, ki so tudi s praktičnimi svojimi poizkusi dokazali, da se da z njo z uspehom nadomestiti monološka metoda. Toda za nje udejstvovanje je treba izredne spretnosti ter skrbne podrobne priprave in poleg temeljite poglobitve v pripovedno snov zlasti tudi izredne okretnosti v izrabljanju vsakovrstnega odgovora za nadaljevanje vsebinskega razvoja. To so zahteve, ki jim je kos le malokateri učitelj.“ V opomnji pa pristavi, da je sam prvi priporočal ta način postopanja svojim rojakom v obširni razpravi v „Popotniku“ l. 1903. „Toda po poznejših izkušnjah in globljem razmišljanju,“ tako sklepa, „se mu je ohladilo prvotno navdušenje ter utrdilo prepričanje, da je poleg razvojnega vpraševanja vsekakor tudi upravičeno prosto pripovedovanje in da le-temu za podajanje pripovednih snovi pritiče celo prvo mesto, ki smo je mu v tej knjigi tudi priznali.“

Le škoda je, da Bežek že leta 1903 ni prišel do tega prepričanja, ampak da mu je ogorčenost proti našim Zillerjevcem, ki niso marali za razvijajoče-upodabljaljočo metodo, med drugim diktirala v pero razlog za nastop proti formalnim stopnjam in ga pripravila do te mestoma mučno se čitajoče polemike.¹

(Dokazati)

¹ Tudi pravda za „formalne stopnje“ se je pač vodila s tistim pristno pravdarskim, oko duha slepečim fanatizmom, ki ga obilno očituje menda vsaka pravda za — „oslovo senco“! (Op. ur.). — Gl. članek str. 242.

DR. SIMON DOLAR:

BEŽEK DIDAKTIK.

Ledena sapa didaktičnega formalizma je brila tam pred dvajsetimi leti čez naše šolske poljane. Ta ostri piš je manj škodoval srednji šoli vsled večje samostojnosti njenih učiteljev in njihovega površnega poznavanja didaktike. V živo pa je zadel formalizem naše ljudsko šolstvo. O tem nam pričajo razni članki „Popotnika“ iz tedanje dobe, n. pr. članek „Na meji dveh stoletij“ (spisal Čeh Jan Mrazik), s katerim se slovenski prevajalec Martinov popolnoma strinja, ker obsoja herbartovstvo in njega formalizem — „ustvarjen za šolske birokrate“. Obširneje nam kaže pogubne vplive formalizma članek „Didaktičen formalizem“ od neznanega pisatelja, kateri vali vso krivdo za šolske neuspehe na Herbartovo šolo, ki je mislila, da ima učitelj na podlagi Herbartove psihologije gojenca popolnoma v oblasti in da mu je, če se „še poslužuje takozvanih formalnih stopenj, uspeh zagotovljen.“ In pisatelj dovolj ironično pristavlja: „Menda(?) še ni dognano, ali naj se tu strogo držiš Zillerjevih peterih stopenj ali pa se ravnaj po Dörpfeldovih tročlenskih.“ Tu najdemo tudi definicijo didaktičnega formalizma, ki je „oni nestvor šolskega pouka, kjer se bolj poudarja način učenja ali podavanja, nego pa njegova vsebina. Jasno rečeno: „gleda se bolj na lupino, nego na jedro.“ Zadeva pa „formalizem“ v prvi vrsti učitelja, ki mu je pred vsem za „kako“ namesto za „kaj“, a tudi učenca, kateri bi si naj uril v prvi vrsti svoje duševne sile, ne pa pridobival koristnega znanja. In nazadnje se še poročilo kranjskega deželnega šolskega sveta iz leta 1903. hučuje nad brezmiselnim mehanizmom, ki se je tako razpasel v šoli. Ni čuda! Naši učitelji in učiteljice so se povečini šolali takrat na učiteljskih v Ljubljani in Mariboru. Tu je bil ravnatelj pokojni H. Schreiner, tam Fr. Hubad, poznejši ljudskošolski nadzornik; a oba sta bila goreča zagovornika formalnih stopenj.

In zdaj stopi na plan naš Bežek, takrat profesor na ženskem učiteljskem v Gorici, deloma iz lastne gorečnosti za stvar, deloma vsled mnogobrojne pobude od raznih učiteljev in učiteljic, ki so vzdihovali pod pretiranim pritiskom proslulih formalnih stopenj. Kot odbornik „Šolske Matice“ je Bežek predaval na učiteljski konferenci goriškega okraja dne 15. oktobra 1902 „O formalnih in didaktičnih stopnjah in pa o razvijajoče-upodabljačem pouku“. Predavanje je izšlo v tisku leta 1903 v „Popotniku“. Z njim se je Bežek zapletel v hud boj proti Zillerjevim formalnim peterim stopnjam, ki so se bile prebohotno razširile, osobito na Kranjskem. Saj se je baje dogajalo, da se je prvo vprašanje, ki ga je vstopivši nadzornik stavil učitelju pri nadziranju, glasilo: „Auf welcher formalen Stufe sind Sie?“ In gorje učitelju, ki ni znalovoljnega odgo-

vora! Posebno starejši šolniki so nad takim počtetjem obupavali in izjavljali, da gredo rajši v pokoj, nego da bi se klanjali zasovraženemu formalizmu. To učiteljstvo Bežek brani v svojem predavanju pred pretiranim šablonskim peterostopom Zillerjevim ter z vso odločnostjo odbrava že od Aristotela znani veliki trostop: zaznavanje — razumevanje — porabljanje, katerega sam nazivlje didaktiške ali učne stopnje. Z mladeniškim ognjem se vnema s Pestalozzijem in Diesterwegom za načelo: „Vsako vzgajanje in poučevanje je razvijanje otroku prirojenih sil“ in da vzgoja vodi „po samotvornosti k samostojnosti“. Bežku je šola stavbišče, na katerem grade hišo učenci sami, a učitelj je samo njih voditelj, da se delo vrši v redu; nasprotno pa je pristašem formalnih stopenj šola „kazališče, v katerem je učitelj središče, ki učencem vzorno pripoveduje, čita, razkazuje.“ Tako Bežek druži didaktični formalizem z didaktičnim materijalizmom v skladno celoto: duh gojenca se naj bistri ob koristnem znanju, ki na ta način ne postane mrtev zaklad, ker globoko korenini v duševnosti gojenčevi. Tako znanje raste, se razcvita in nosi stoteri sad.

Schreinerjevo predavanje na „pedagoškem mejdanu“ „Matiče Šolske“ o Veliki noči 1903 prisili Bežka, da začasno prvi svoj članek prekine in v lastno obrambo napiše „Ad interim“, na katerega odgovori Fr. Hubad z „Ad interim II.“ precej osebno. Bežek nadaljuje svoj prvi članek in proslavlja z zanosom upodabljačo metodo, a Hubadu odgovarja z „Ad interim III.“. Dvoboj se s tem znova pričenja s še večjo silo, Hubad napiše 60 strani obsegajočo razpravo „Kranjski pristaši formalnih stopenj in njih kritik“. A na ta članek prejme v naslednjem letniku „Popotnika“ od Bežka stvarni „Moj odgovor“. Ne morem se spuščati v podrobnosti tega zanimivega, tu in tam ostrega didaktiškega spora o metodi, pristavljam tu zgolj par opomb, ker se pozneje povrnemo k metodi pouka. Dvoboj Bežek - Hubad se je posebno od Hubadove strani izčrpaval v dolgoveznih izpiskih iz nemških vzgojeslovnih pisateljev ter je „Popotnik“ takrat skoroda izgledal kot nemški pedagoški list.¹ Zbog tega so se čitatelji naveličali in postali nevoljni. Hubad je ostal dolžan razlago formalnih stopenj ter je to nalogo prepustil Schreinerju, ne da bi se zavedal, da je ta že v prejšnjem letniku svojo nalogo rešil v spisu „Analiza duševnega obzorja otroškega in dušeslovni proces učenja“. Pojem formalnih stopenj je Bežek rabil v zgodovinskem zmislu za peterostop, kakor ga je Ziller prvi rabil, Hubad pa v širšem zmislu Herbartove šole. Da se ta dva pojma ne krijeta, je dokazal daljši prepir med nemškima pedagogoma Gleichmannom in Glöcknerjem. Od tod toliko nespornost, osobito zaradi tega, ker so tudi pedagoški pisatelji, na katere se sklicujeta, menjavali svoje nazore.

¹ Gl. članek str. 222.

Glavna zasluga Bežkova je v tem, da od tistih dob ni bilo več slišati tožb o preklicanih formalnih stopnjah. Ž njimi pa je tudi didaktični formalizem, ki se je naslanjal zlasti na te stopnje, doživel zasluženj polom. Nič boljše se formalizmu, ki tudi sicer precenjuje obliko nad vsebino, n. pr. v noetiki, logiki, etiki in estetiki, ni godilo i tukaj. Formalizem ustvarja enostranost in praznost, ubija duha in mori srce. Morda je Bežek posredno tudi povzročil, da je Hubad od takrat stopil na čelo srednjemu šolstvu, odkoder ni več opozarjal ljudskošolskega učiteljstva na formalne stopnje. Lepo stran svojega značaja je pokazal Bežek tekom boja s tem, da je prosil „Popotnikovega“ urednika, oziroma ravnatelja Schreinerja za posredovanje, naj bi se „neplodnemu polemizovanju“ napravil konec, čeprav se mu to ni posrečilo.

Bežek si je v tem boju pridobil obilo zasluženega ugleda in odkrite hvaležnosti med učiteljstvom. In tedanji predsednik „Šolske Maticice“ Schreiner sam ga je vljudno povabil, da se loti sestave pedagogičskih knjig. Bežek se je temu častnemu pozivu odzval ter dokazal s svojo energijo, da ga je prištevati med najplodovitejše slovenske pedagoške pisatelje. Zlasti v „Vzgojeslovju“ in v „Ukoslovju“ se je Bežek izkazal za odličnega strokovnjaka.

Svoje didaktičke nazore je Bežek stvarno pojasnil v zadnjem svojem delu, v „Občnem ukoslovju“, ki je izšlo v dveh snopičih v založbi „Šolske Maticice“ v prvih dveh letih naše Jugoslavije. V njem nas kar prvi napis „O vzgojnem pouku“ preseneti, ker bi odtod sklepali, da se Bežek naslanja na Herbarta, ki je prvi rabil ta izraz v znanem geslu: „Priznavam, da si ne morem misliti vzgoje brez pouka, a prav tako tudi ne pouka, ki ne bi vzgajal.“ Sicer pa se misel vzgojnega pouka razteza od starega veka do novega, ker ga priznava vsaka pedagoška struja vse do Kerschensteinerjeve delovne šole in pa do Natorpove socialne pedagogike. Vzgojni pouk ima svoje jedro v tem, da ne koplji zgolj znanja, ampak ga porablja v vzgojne svrhe. Po vzgojnih smernicah je uravnan ves tak pouk: učni načrt in metoda sta v službi vzgojnih ciljev. „Pouk in vzgoja sta nerazdružno zvezana“, se med seboj tesno prepletata in križata. Zato tudi Bežek modro svetuje: „Poučuj tako, da si učenec prisvoji vso potrebno učno stvarino, toda obenem tako, da se pri tem prisvajanju preobrazi in izobrazí njegova duševnost!“ Tako Bežek določa razmerje ukoslovja do vzgojeslovja; obe vedi primerja eno drugí ter tako zavzema podobno stališče kakor znani pedagog Willmann v svojem velikem delu „Didaktik als Bildungslehre“. Didaktika ni le privesek pedagogiki, kakor bi hotela „individualna“ pedagogika, a tudi obratno ne, kakor to misli „socialna“ pedagogika.

Vzgojni pouk je torej cilj pouka. In kako se da doseči ta cilj? Sredstvi sta: učni načrt in metoda. Cilj, načrt in metoda so znani deli ukoslovja, samo da Bežek obravnava načrt pod naslovom „ustroj ljudske

šole". Vzor ljudske šole mu je osemrazrednica, v mestih petrazrednica poleg tri- ali štiriletne meščanske šole. Brez dvoma bi taka ljudska šola bila izvrstna podlaga za srednjo šolo, katera bi se potem pač primerno skrčila na 4 ali 5 let ter bi se individualnim zahtevam gojencev daleko bolj prilagala. In tako bi tudi organizacija našega šolstva glede enostavnosti, enotnosti in demokratizacije obilno pridobila. Nemara ni samo naključje, da Bežkove ideje pronicaajo v širše plasti našega naroda in so v merodajnih razgovorih stale v ospredju!

Česa pa se naj uči naša deca v ljudski šoli? Iz ogromnega duševnega zaklada, ki so ga razni narodi v raznih dobah nagrmadili, je treba izbrati ono gradivo za pouk, katero se deci najbolj prilega ter je vredno, da se podeduje od roda do roda. Snov najpripravnije izbira dober učni načrt, ki jo tudi primerno razporedi. Vzporedna ali sosredna, od Komenskega izvedena razporedba snovi je bila vzor našim zasnovalcem ljudske šole — nasproti srednjeveški zaporedni ali postopni razvrstitvi. Glede preobkladanja učencev Bežek modro opozarja na prastari rek „Non multa, sed multum“, hvali predpoldanski pouk in se zavzema zanj, priporoča pri razdeljenem popoldanskem pouku izlete, igre in telovadbo. Pri tako osnovanem pouku namreč lahko deca neprisiljeno občuje s svojim učiteljem ter ni stlačena v zaduhle šolske sobe, ampak se kreta na zraku v prosti naravi, kjer pride v stik z resničnim življenjem. Saj sam Komensky opominja učitelje, da naj ne zajemajo modrosti samo iz knjig, ampak tudi iz neba, zemlje, hrastov in bukev. Zato pa tudi tak pouk stavi veliko večje zahteve na učitelja. Učno koncentracijo pa, za katero se posebno Herbartova šola poganja, — češ, raznovrstno učno gradivo razceplja duh gojenca ter ga je treba zbrati v „izobraževalnih snoveh“, — Bežek odločno odklanja, ker se itak koncentracija vrši v istem predmetu, ki je pravkar v razpravi in jo tudi razredniški sestav pospešuje.

Srčika ukoslovju ali didaktiki pa je metoda in baš zaradi tega zovejo nekateri celo didaktiko metodiko. Beseda „metoda“ je pravi Protej v didaktiki. Ves učni nastop učiteljev imenujemo metodo. Ker pa metoda zavisi od učnega gradiva, učenca in učitelja, ločimo na njej najprej dve strani: objektivno ali logično, kolikor zavisi od gradiva, in pa subjektivno ali psihološko, kolikor zavisi od učenca in učitelja. Objektivna stran metode tvori učno pot in obliko ter odpira dvoje možnosti: bodisi da takoj podam učno snov ene ali več ur („učno enoto“) kot celoto ter jo naknadno razčlenim ali pa obratno. Tako podajanje učne enote imenujemo pot. Pot od celote k delom je analiza, od delov k celoti pa sinteza; za pouk je najbolje, ako hodita obe skupaj kot analitsko-sintetsko postopanje. Pridobivanje višjih pojmovnih celot zovemo abstrakcijo, obratno pot k individualnim predmetom determinacijo, pridobivanje splošnih sodeb imenujemo indukcijo, izvajanje posameznih dedukcijo. Način občevanja z učenci je oblika. Bežek jih navaja četvero: dejtkno (s kazanjem), mo-

nološko (pripovedovanje), dialoško (razgovor) in razvijajoče-upodabljalno. Subjektivno psihološka stran metode, kolikor zadeva učenca, ki si naj učno snov kar najbolje prisvoji, imenuje Bežek učne ali didaktne stopnje; a kolikor zadeva učitelja, pa način ali tehniko, dasi Bežek pomena metode ne mara razširiti na tehniko.

Bežkova samostojnost o dušeslovnih in umoslovnih temeljih njegovih dveh knjig je manjša, kakor to sam priznava v nekem pismu na avtorja teh vrst.

V razpravah in razgovorih o metodi srečavamo veliko kričečega nasprotstva in nespornost. Eni poudarjajo s Pestalozzijem in Komenskimi važnost metode nad vse, drugi pa jo s Schleiermacherjem devajo v nič. Vsako malikovanje metode in vsaka bojazen pred metodo je enako kvarna. Bežek ne sledi ne enim, ne drugim ter na kratko odloči: učna metoda bodi logično-psihološka! S tem tudi zavrne ameriške učitelje, ki trdijo, da mora učitelj predvsem poznati Janezka (Johna), njegovo umsko in čustveno zrelost, če ga naj nauči n. pr. računati, zavrne pa tudi Evropejce, ki zanemarjajo duševno stran otroka. Za razvijajoče-upodabljalno učno obliko se je Bežek pred 20 leti jako navduševal; po poznejših izkušnjah in globljem razmišljanju pa se je — kakor sam pravi — znatno za njo ohladil. Izpitno izpraševanje v ljudski šoli Bežek po vsej pravici zavrača. Glede učnih stopenj se je v svojem prvotnem prepričanju le utrdil in znova hvali Aristotelov trostop: zaznavanje, razumevanje in obvladanje, oziroma (z učiteljevega stališča): podajanje, pojasnjevanje in utrjevanje. Od zaznav k pojmom, je geslo Bežku; a pristaviti moramo, da je treba učitelju natančno poznati psihološke zakone mišljenja, če naj uveljavi v otrokovem mišljenju logična načela. Glede Zillerjevega peterostopa Bežek znova opozarja, da je baš ta dal „povod mnogemu metodnemu mehanizmu in pedantizmu“ ter da „zmernejši zagovorniki“ sami priznajo, da ni povsod prikladen. In danes že tudi sam Rein, to je glavni organizator Herbartove šole, slavo poje „velikemu trostopu od nazornosti k mislim, od pojavov k zakonom in odtod k samostojni porabi pridobljenih sil“. In tudi formalne stopnje smatra Rein za primerne le glede pridobivanja pojmov, ne pa tam, kjer igra čustvo glavno vlogo. Tako se vsepovsod zrcali velika prožnost in prilagodivost Herbartove šole. V znanem sporu s Hubadom je Bežek Diesterwegovo geslo „po samotvornosti k samostojnosti“ izrabil proti Herbartovcem, a danes si Rein prilašča isto geslo! Kritični vihar zaradi formalnih stopenj se še ni pčlegel, dasi Rein v njih vidi nepremagljivo trdnjavo, ki je zgrajena na trdnih psiholoških tleh. Zlasti eksperimentalna didaktika stvarja hud ogenj na to trdnjavo, ki se že vidijo na njej vrzeli in udori. Formalne stopnje se namreč ne brigajo za otroško dovzetnost in razumljivost, ne za otroško radovednost in zanimanje ter pozabljajo na razne tipe ali vrste otrok. Če pa upoštevamo te činitelje, se ves shema formal-

nih stopenj skrči, kakor pravi Peters, na podajanje učne stvarine, v kolikor je prikladna za pobudo duševnih zmožnosti otrok, in pa na vajo, s katero se to gradivo osvoji in zapamti. In dalje se zagovorniki formalnih stopenj preveč ogrevajo za abstrakcijo ter ne pomislijo na življenje, katerega pač na ta način v popolni celoti ne moreš dojeti, ampak le doživeti. In tako nastane v didaktiki isti spor ko v filozofiji: racionalizem — iracionalizem. Kajpada se Herbartovci trudijo i v tem oziru prilagoditi, na primer Götler, Rein in drugi, ter zahtevajo živega znanja v najtesnejši zvezi z življenjem: v šoli naj deca ne gleda samo, ampak tudi dela in zopet dela — pod vtisom jakih in izdatnih čustev. In danes velja še bolj ko kedaj prej trditev, da le ona šola pripravlja za življenje, ki je sama drobna slika življenja. In že do smešnosti sega početje nekaterih Herbartovcev, ki iščejo in domnevajo znanstvene uspehe mojstra eksperimentalne pedagogike, profesorja Meumanna, že v — Herbartovih delih. S tem pa nikakor nočem kratiti Herbartu pravih zaslug, da je dal n. pr. pedagogiki osnovo ter jo povzdignil kot samostojno in enakovredno vrstnico med ostale vede, ne, on ostane vkljub vsem napakam — pedagoški veleum.

Glede eksperimentalne pedagogike in psihologije sodi Bežek, da jih ni ravno smatrati za steber, ker je „doslej imela večji dobiček psihologija od pedagoškega opazovanja nego li pedagoški pouk od psiholoških študij.“ Bežek vidi „najsijajnejše učne uspehe v plodu vzajemnega sodelovanja tehle pogojev: prirojenega učiteljskega daru, združenega z materinsko ljubeznijo do mladine, trudoljubivega pronicanja v metodne pridobitve in napotke prednikov ter resnega razmišljanja o najboljših učnih potih in sredstvih pa njih previde uporabe.“ To je jedro didaktičskega konfiteorja Bežkovega.

To naziranje Bežkovo nam pač dovelj kaže, da ne smemo smatrati njegovega „Ukoslovja“ kot dokončanega in zaključenega dela, ki mu ni treba nič več popravkov, nič izpopolnjevanja. Saj nam ravno eksperimentalna pedagogika, oziroma didaktika stavi vse polno novih zadač o učnem načrtu in metodi. Tako n. pr. tisti, svoj čas tudi pri nas že načeti problem o „osebni poli“ čaka rešitve. Naše učiteljstvo naj zastavi vse svoje moči, da se Bežkovo delo nadaljuje! S tem šele postavimo Bežku lep in častit spomenik, našemu narodu pa izročimo dragoceno orodje v plemeniti tekmi z drugimi narodi, v kateri gre za najvišje kulturne dobrine.

K. OZVALD:

NEKOLIKO MERILA ZA PRAVIČNO OCENJEVANJE BEŽKOVEGA VZGOJESLOVJA.

Tudi o vzgojnem poslu bi se, zlasti danes, dalo reči: „Ako bi ga ne bilo, bi ga trebalo izumiti.“ Kdo, ki gleda in posluša ter vidi in čuje, bi iz stotero plamenečih jezikov ne razbral svarilnega glasu: „Kar vas je dobro mislečih, pustite iz misli sedanji rod, ki se globlje in globlje pogreza v močvirje egoizma in materijalizma, ter rešite mladi zarod, sicer —!“ Rešitev iz te usodepolne krize človeštva pa zmore samo še vzgoja ali drugače rečeno: smotrno, to je tako učinkovanje na razvoj mladega človeškega bitja, ki tega prej ali slej privede do teh in teh pravih ciljev ter nam tako ustvari „en zarod — — preroben, ves nov“. Če kdaj, velja danes o vzgoji, da je po svojem smotru občeekulturna naloga, a po svojem idejnem votku najvažnejša uredba, kar jih države premorejo za oplemeničenje in izboljšanje posameznika.

Ne da se tajiti, da so se vzgojna, zlasti šolska vprašanja v zadnji dobi, posebno pred vojno, veliko pretresala, ne samo v učiteljskih, temveč nemara še bolj v lajških vrstah. Kajpada se obseg šolskih vprašanj niti zdaleka ne krije z obsegom tega, kar se po pravici imenuje vzgoja. Res, da je šola važen vzgojni činitelj, ali v istini je to le ena komponenta v tistem sestavu sil, ki kuje mlado bitje ter posameznikovo prirodnost, v ugodnem primeru, prekuje v bolj ali manj razvito osebnost. Koliko prevažnega posla dajejo vzgoji recimo predšolska leta, ko je ali ko bi imela biti vzgoja poverjena staršem! In prava vzgoja, to je samo — vzgoja, se za človeka začneja šele tedaj, ko je dorastel, osobito v težkih položajih življenja, ko si izpostavljen najsilnejšim vplivom, kakor so n. pr. duh časa, obližje (miljé), v katerem živiš, itd. Odločilna doba v življenju posameznika leži za „šolsko dobo“. Vzgojevalec, ki tega ne bi upošteval, bi bil za las podoben tistemu, ki dramo v petih dejanjih zapušča po četrtem aktu, to se pravi, predno je izvedel, kako se stvar — končuje! Ne glede na to pa je tisto po navadi-glasno zanimanje občinstva za šolo bolj dvomljiva usluga vzgojstvu — ako postanejo „šolska vprašanja dnevna vprašanja, predmet javnega prerekanja, političnega in konfesionalnega boja“.¹ Reševanje vzgojnih vprašanj zahteva v prvi vrsti potrpljenja, miru in tihega premisleka.

¹ Gl. lepi članek „Die Lage der Pädagogik in der Gegenwart“, ki ga je napisal monakovski pedagog in filozof A. Fischer (v Zeitschrift für pädagogische Psychologie und experimentelle Pädagogik, 1911, 2. zv.).

Naše učiteljstvo je pred vsem pridno na rešeto devalo ljudsko-šolska vprašanja. Pa tudi tukaj ni kvantitativni obseg zanimanja vsikdar bil zanesljiv kazalec kvalitativnih vrednot. V poslednjih letih je bilo n. pr. pogostoma slišati, oziroma brati besede „psihologija otroka“, „eksperimentalna pedagogika“, „mladinoslovje“. In s koliko vnemo so se reševala vprašanja šolske klopi, stenskih okrasov, kurjave in prezračevanja v šoli, črt in črk v zvezkih in knjigah...! Slišal se je nedavno tudi klic „pedagogijska fakulteta“! Itd. Toda ob vsej tej na sebi hvale vredni go-rečnosti bi večkrat ne bilo lahko reči, ali so se ti in podobni zahtevki no-vega tudi jasno presodili, kaj je tukaj cilj in kaj samo sredstvo do cilja. In pa, ali se nemara sredstvo včasih ne stavi celo nad cilj.

Vse to so važna, večkrat načelno važna vprašanja. In brez dvoma najvažnejša naloga teoretske pedagogike, ki razbira miselno jedro vzgojnega dejanja in nehanja, je ta, da ugotovi izobrazevalne in vzgojne cilje. Ako v praksi življenja stoječi pedagog (učitelj v šoli, starši doma, popularizator znanstva v knjigi, predavatelj v izobraževalnem društvu...) nima teh ciljev jasno pred očmi, tedaj je svojim gojencem to in nič več, kar mornar na širokem morju svojim potnikom — brez kompasa. „Vsako prizadevanje, ki nima tega in tega cilja, je samo slepo brbanje, sukanje v krogu.“ Ako pa točno veš, kaj bi hotel, tedaj se da najti i pot za vresničenje tega, kar nameravaš.

Zato pa je vsem tistim, ki jim je tako ali tako, bodisi samo iz teoret-skih ali pa v prvi vrsti iz praktičnih razlogov mari vzgojeslovnih vprašanj, danes prav nujno za orijentacijo potreben — ein ruhender Pol in der Erscheinungen Flucht. To se pravi — znanstveno osnovan spis, ki bi zanesljivo določil, kaj je na bujno živem poprišču vzgojeslovnega prizadevanja širom kulturnih držav danes dognan spoznatek in kaj samo-holj ali manj verovna hipoteza ali pa, vsaj zaenkrat, nemara celo le — utopija. Jugoslovani ga imamo, tak spis: kdor bi hotel veččega vodnika črez pisano pokrajino sedanje pedagogike, ta vzami in beri, ne, pre-biraj „glavno knjigo“ Bežkovih misli o vzgojnem dejanju in nehanju, njegovo — Občno vzgojeslovje z dušeslovnim uvodom.¹

O idejah, ki jih razborit mislec razvija pred javnostjo, je nekdo, zdi se mi da prav, rekel, da so kakor vžigalnik: če se ob njihovi iskrji ne-vname smodnišče širjih množic, tedaj se razprasketajo brez učinka. A Bežkovi knjigi se ni treba bati take usode. To je prava ljudska knjiga in samo želel bi, da pride zares tudi ljudstvu v roke. Ako je ta ali oni nauk, pravi Cavour, dospel do tje kaj, da obvlada duhove, tedaj se prej ali slej izpremeni v činjenice ter dá svetu novega obraza. In Bežkove-

¹ Občno vzgojeslovje z dušeslovnim uvodom. Sestavil Viktor Bežek. V Ljubljani 1916. Založba „Slovenske Šolske Matice“ v Ljubljani.

misli o vzgoji bi prijele ter obvladale naše ljudi. Temu je porok vsebina in oblika njegove knjige. In pa — kar prihaja iz srca, najde, mora najti pot k srcu.

Iz ocen, ki sem jih o Vzgojeslovju bral ali pa v razgovoru slišal, sem z začudenjem povzel, da ta Bežkova knjiga ni našla onega priznanja, ki bi ga brez dvoma zaslužila in ki ga je Bežek, kakor vem — iz njegovih ust samih, tudi — pričakoval. Ko sem mu, takrat v vojaški suknji, čestital na dotiskani, tako lepi, bogati in pa vseskozi naši knjigi, se mi dne 29. X. 1918 „prav z iskrenim veseljem“ iz Gorice zahvaljuje za moje „prelaskavo mnenje“ o Vzgojeslovju. In ne morem si kaj, da bi ne bral precej trpkosti iz tegale stavka na omenjeni dopisnici¹: „Da se širša javnost ni mnogo zanimala za mojo knjigo, je pač največ vzrok vojna; sicer pa se je kritika vobče ugodno izrazila“. In saj pač vemo, da je „vojna“ postala nazadnje zadostni razlog za — vse!²

Meni pa se dozdeva, da vir tega zla ni bila toliko vojna, temveč v prvi vrsti oni skoraj bi rekel da usodni žig — „z odlokom ministrstva . . . št. . . pripuščeno za učno rabo na . . .“, ki ga nosi jasnogledi in življenja veseli otrok Bežkovega duha na svojem vedrem čelu, češ, saj je to le — šolska knjiga. Sloves šolske knjige se namreč ne dviga kdovekaj visoko. A tudi ta zakaj ima svoj zato. Kakršno drevo, takšen klin — pravi pregovor. In klin naših učbenikov je vrezan z drevesa našega šolstva, ki mu nra vni votek tvori ena — izmed največjih kulturnih laži, češ, glavna stvar ima biti, da se v šoli kaj „koristnega“ naučiš, to se pravi — na pamet naučiš, tako da bo te vesel izprašujoči učitelj in pa zlasti še vsi „višji“. A od dne do dne bolj komplicirano življenje s svojimi zahtevki, zlasti nezapisanimi? Ga ni — v službenih aktih . . . Kakor da bi človek bil samo „spoznavni stroj“ in ne del življenske istinitosti, ki „daje toliko možnosti za tehnično oblikovanje in lepočutno doživljanje, za socijalno uvrstitev in verske vrednote“!

In tako sem o Bežkovem Vzgojeslovju slišal, še iz ust, ki sem osupnil ob njihovi besedi: da ta knjiga „pravzaprav“ ni posebno rabljiva za šolo, ker da je preobširna, premalo pregledna in da ne vpoštevata še več podobne recenzijske modrosti. Silna je, zares silna moč te tradicije in sugestije, da šolska knjiga ne more drugo biti, nego molekulo podobnen niz suhoparnih paragrafov, ki jih učitelj lepo po vrsti „gor daje“ in ki se jih učenec ima prav tako po vrsti „naučiti“ — da bo imel pokazati kaj „prezentnega“ znanja! In še nam noče v glavo, kako da izsto-

¹ „Pišem radi cenzure kar na dopisnico . . .“ (Bežek).

² Jedva ali pa nemara niti ne šoli odrastlo dekletce, opozorjeno na svoje docela neprimerno obnašanje na ulici, se je leta 1915 jezkljivo obregnilo: „Es ist doch Kriegszeit!“

pajoči učenec ne vzame s seboj na življenja pot šolske knjige, kako da jedva čaka trenotka, ko jo skoraj bi rekel da z radostnim užitkom proda ali pa zavrže, zakaj da rad sili v „prepovedane“ knjižnice itd.

Tudi Bežkovi grajalci so, vsaj v precejšnji meri, žrtev te sugestije. Za dokaz mi bodi dovoljeno nekaj v prvi osebi izgovorjenih besed!

Bil sem lahko bi rekel da verna priča nastajanju Bežkove knjige. Zbližala pa naju je ista ljubezen, našla sva se v znamenju — psihologije. V tistih lepih „goriških“ časih, ko je Bežek „sestavljaj“ (preskromen izraz!) uvodni del Vzgojeslovja, to je „osnovne nauke iz dušeslovja“, sem jaz pisal svojo Psihologijo. In tako je nanese, da sva z Bežkom na izprehodu, v kavarni, na šolskem hodniku . . . poglavje za poglavjem temeljito pretresala psihologično snov vse do načelnih vprašanj. Najsi sva začela pogovor o čemerkoli, kmalu je Bežek vsikdar stavil vprašanje, ali nisem morda zopet dobil kaj „novih knjig“ (o psihologiji in pedagogiki) in brž sva bila v svojem elementu. Pri takih razmotrivanjih je Bežek mojstrski igral vlogo Sokrata v Platonovih dialogih; in zlasti se nisem mogel dovelj načuditi jezikotvornemu geniju Bežkovemu. To plat je Bežek s posebno gorkoto, da, z ljubeznijo poudarjal, češ, naše znanstvo mora biti pisano v zares slovenskem jeziku, ako nam je do tega, da si pridobi tal tudi v širših plasteh naroda. In kar zadeva jezik, je Vzgojeslovje v istini kakor izklesano iz pohorskega granita! Posamezna poglavja naravnost zaslužijo, da jih čitaš — na glas.

„Dušeslovni uvod“ pa ni morda kak muhasti izrastek učenjaške nečimernosti, temveč sestavni del Bežkovega „Občnega vzgojeslovja“, njegova dušeslovna — podlaga.¹ Pišoč „Uvod“, je Bežek imel neprestano pred očmi celotno „Vzgojeslovje“ vse do zadnjih podrobnosti. In tako je vrhovnemu zahtevku dobre knjige, da bodi duhovna celota in ne jerbas nasipanih „poglavij“ brez organske zveze, Bežek v Vzgojeslovju imenitno ustregel. Ta aksijom o celoti-enoti bi naj vedno imeli v mislih vsi, ki pišejo šolske knjige, in tudi oni, ki iz te miznice drugim režejo kruh! Če zbrano čitaš Vzgojeslovje, pač živo čutiš, kako je bil pisatelju brez prestanka pred očmi kot končni cilj: po svoje pripomoči, da se na našem jugu ustvari „en zarod — — prerojen, ves nov“!

To pa je tudi bil Bežkov — življenski cilj. Napisati dobro šolsko knjigo, ne pomeni nič manj, nego objaviti zbirko dobrih poezij, tako je nekoč vzhičeno vzkliknil sredi najinega „dijaloga“. Slutil sem, da je ob teh besedah mislil na veliko odgovornost, ki jo je prevzel s spisovanjem svojega Vzgojeslovja. Beseda

¹ Obširni članek o Bežku-psihologu, ki je bil namenjen za pričujočo publikacijo, izide iz tehničnih razlogov v — Pedagoškem Letopisu! Ur.

o tako visokem pojmovanju kulturne naloge duševnih delavcev se mi je živo vtisnila v spomin. In dvakrat sem nedavno z velikim ponosom se spominjal Bežka: ko sem v Ševičevi knjigi „Obrazovanje učitelja i dečja knjiga“¹ čital moderne misli, kako bi imele biti pisane knjige „za deco“, in pa ko je o priliki Klingerjeve smrti „Kunstwart“ tega slovitega slikarja z ozirom na njegove vzgojne zasluge stavil v eno vrsto z — Goethejem in Beethovenom! Tako se začenja drugo d poudarjati pomen vzgoje naroda. A tudi mi Slovenci smo že premogli moža, ki je vzgojne naloge, možnosti in uspehe tako umeval — Viktorja Bežka!

In pa še te besede z Bežkove prej omenjene dopisnice bi hotel otepi pozabe: „Istina je, da sem knjigo z ljubeznijo sestavljal in često tudi z nekakim svetim ognjem; a poleg vsega porabljanja virov sem dosti svojih izkušenj vpletel, tako da ima poleg naukov, ki se ponavljajo v vsakem vzgojeslovju, vendar tu in tam kaj izvirnega.“

Ljubezen pa izkustvo sta torej rodili Bežkovo knjigo, boljših staršev bi ji niti ne mogli želeti. Ljubezen, ki je v svojem jedru gledanje vrednot, visokih in najvišjih, je pisatelju dala zreti vzgojne cilje. A izkustvo mu je kazalo pot do njih; in tega izkustva je tukaj bilo v izobilju, saj vse Bežkovo življenje ni bilo drugega, nego najresnejše — vzgojevanje samega sebe. Bežkovo vzgojeslovje potemtakem ni „šolska“, to je iz „lekcij“ sestavljena knjiga, temveč — prvovrsten učbenik za pedagogiko.

Samo zapečaten bi ne smel ostati s sedmero pečati! O Goetheju se nam poroča, da bi pri svojem rojstvu bil kmalu umrl — po nerodnosti babice. To je njegovemu dedeku-županu dalo povod za preureditev babišтва. In če nemara danes šola ob Bežkovem Vzgojeslovju ne dosega uspehov, ni da bi temu morala biti kriva — knjiga.

¹ Gl. oceno v Ljublj. Zvonu (1920), št. 6, str. 380.

—p:

VIKTOR BEŽEK PA UČITELJSKI ZBOR.

Kot mladega in neizkušenega suplenta, ki je Bežka komaj da po imenu poznal, je pisca teh vrst zanesla usoda leta 1904 na oni nesrečni otok, Koper imenovan, kjer je Bežek vodil slovensko-hrvatsko-italijansko moško učiteljske s skoroda povsem nemškimi učnim jezikom. Lasje se nam še sedaj ježijo ob spominu na tisti gorostasni nestvor, ki ga je porodila avstrijska vlada ob kumovanju takrat na tržaškem namestništvu precej vsemogočnega viteza in dvornega svetnika Antona Klodiča-Sabladoskega. Mogotci v Trstu so si izbrali ranjkega Bežka, da vodi za prejšnjim šibkim ravnateljem Markeljem dalje to vegasto barko, v kateri so se zaletavali silni valovi narodnostno političnih strasti in ji žugali, da jo vsak trenotek razbijejo. In srečno je vozil Bežek skoro šest let, kajti spretnega krmilarja je poslalo tržaško namestništvo na nevaren brod. Bežkova spretnost je pa tičala ponajveč v dejstvu, da si je kot predstojnik znal kar na mah prisvojiti srca svojega moštva, podrejenih mu učiteljev, in naj si je bilo to slovenskega, hrvatskega ali italijanskega pokolenja. Težko, da bo kateri izmed mojih takratnih laških kolegov bral te vrstice; ako jih pa bo, se nadejam njegovega priznanja, da mu je Bežkova oseba simpatična in da je opustil marsikako namero proti zavodu le radi tega, ker ne bi bil mogel žaliti s takim činom Bežka-ravnatelja. Tako je znal Bežek vzbuditi v posameznih učiteljih čut za celokupnost in ednost in le temu dejstvu se je zahvaliti, da je mogel zavod živeti tje do razdelitve l. 1909, ko se je slovenski oddelek odcepil (hrvatski se je preselil že leta 1907 v Kastav) in si poiskal varnejšega prebivališča v prijazni Gorici.

Resen mož, ovenčan z avreolo učenjaka, značajan, natančen do skrajnosti v izvrševanju svojih poklicnih dolžnosti, je zahteval Bežek istih lastnosti tudi od svojega učiteljstva. In res je v tem oziru veliko dosegel s svojo prirojeno mu očetovsko ljubeznjivostjo in dobrohotno resnostjo v občevanju. Prav živo se spominjam dogodka, ki se je odigral kmalu po nastopu mojega službovanja v Kopru. Zašel sem kot samec v precej živahno uradniško družbo, denarja je bilo za takratne razmere obilo in zgodilo se je včas, da smo se razhajali, „kadar mežnar zazvonil je dan“, ali pa še pozneje. Nekoč ob taki priliki srečam pri mestnih vratih — Bežka. Pozdravim. Ravnatelj odzdravi, se posmeje in gre dalje; sprehajal se je namreč kaj rad po obali, mnogokrat že v zgodnjih jutranjih urah, osobito, kadar so ga nadlegovali živci. Ob tričetrt na 8 že hodim — glava je bila precej težka — po spodnjem hodniku učiteljskega in nadzorujem. Bežek pride, se nasmehne in gre narav-

nost v pisarno. Ob 8. uri zvoni, jaz v razred, Bežek za menoj in prisostvuje pouku dobre pol ure. Ob 10. uri zvoni, jaz v razred, Bežek za menoj — inšpekcija je trajala samo četrť ure. Popoldne ob dveh sem (menda v II. italijanskem letniku) razdeljeval nemške zvezke; vrata se odpro — Bežek me zopet obiŝče, pregleda nekatere zvezke, posluša, kako narekujem popravo, pozdravi, odide... Ob ŝtirih me na hodniku sreča in me povabi za 6. uro v pisarno. Priznavam, da mi je srce precej utripalo, čutil sem se greŝnika, kljub temu, da je med inŝpekcijo precej gladko „ŝlo“. Bežek mi poda roko — tega ni pogostoma storil — in reče, hudomuŝno se smehljaje: „Strafe muŝ sint! Frohe Feste — saure Wochen! Dobro ste se odrezali, kljub . . . toda „non nimis!“ Sedaj pa pojediva!“ Ŝla sva okoli mesta tja po semedelski cesti proti Izoli in Bežek mi je pravil o raznih dogodljajih v svojih suplentskih letih tako živo in s tako komiko pol v prozi pol v verzih (menda celega W. Buscha je moŝ znal na pamet), da mi ostane to „predavanje“ pač za vedno v spominu. Refren pa je bil vedno iste vsebine: a potem dolŝnost do skrajnosti... življenje je malokdaj praznik... mirna vest v izvrŝevanju svojega poklica itd. Če ŝe ne prej, si me je popolnoma osvojil tistega večera in pozneje, po letih, mi je priznal, da je vedel, da sem bil od onega večera njegov. „Inŝpiciral“ (oj ta grda beseda!) me je v Kopru v nadaljnjih ŝtirih letih ŝe dvakrat, v Gorici v petih letih nikoli — zaupal mi je in lahko trdim, da bi si bil ŝtel v greh, varati ga v njegovem zaupanju. Kakor sem ga čislal jaz, tako so ga čislali z malimi izjemami vsi učitelji, ki so vrŝili res teŝko nalogo v Kopru in neprimerno laŝjo v Gorici pod njegovim spretnim vodstvom. Le redkokdaj so se čule v posvetovalnici pritoŝbe črez „starega“, ki je „prenatančen“, ki „sekira“ ali podobno.

Odmori v posvetovalnici so sluŝili deloma v pripravo za naslednjo uro, deloma pa v razvedrilo, za koje je poŝteno skrbel ravnatelj Bežek, ki je, v eni roki ŝemljo, v drugi svojo cigaro, tvoril srediŝče, okrog katerega so se zbirali mladi in stari, pleŝasti in nepleŝasti, mirni in nervozni... bilo nas je kedaj po 12 in več. Ko je pa zazvonilo, odhiteli smo drug za drugim v razred, kajti „akademiŝkih četrtov“ Bežek ni trpel. Ravnatelj je zadnji odhajal, in ko je bilo vse tiho in mirno v I. pa II. nadstropju, se je podal na delo v svojo pisarno.

Vsake sobote v jutro je v odmoru, navadno ob desetih, precej živahno, skoroda izzivalno vpraŝal: „No, kam pa danes? Danes je naš dan! Lepo vreme!“ (tudi če je hudo na deŝ kazalo!). Nismo kaj dolgo ugrabili, v katero prijazno vasico bi jo mahnili na čaŝo vina, „on“ je navadno kar avtorski določil, da obiŝčemo „ta lepo“, da se zatečemo v okrilje „svinjske glave“ ali kam drugam; vsaka krčma je namreč imela svoje precej drastično ime. Ob dveh ali treh popoldne pa smo lepo — navadno nas je bila precejŝnja druŝba — romali bodisi v Ŝt. Peter ali Solkan, v Brda, Kronberg ali kamorkoli v lepo goriŝko okolico z Beŝkom na čelu,

ki je ob takih prilikah vedno slekel „ravnatelja“. Na potu, kakor tudi pri mizi, je Bežek najraje po svoje — poučeval, na pol resno, na pol šaljivo. Mož je bil pač skoroda na vseh poljih doma in ni mu bilo težko zabavati cele, marsikdaj precej pestre družbe, v kateri so bili zastopani profesorji, juristi in uradniki najrazličnejših strok. Seveda je zadel, mnogokrat iz nagajivosti, pri strokovnjakih na živ odpor; posebno zanimivo je bilo marsikdaj duhovito prekljanje med njim in našim priznanim slavistom, precej nervoznim gospodom, kojemu ni Bežek nikdar rad prepuščal lavorike zmage. Nepozabni nam pač vsem ostanejo vsi tisti mnogoštevilni popoldnevi, ki smo jih prebili v Bežkovi družbi.

Popoldanska nedelja pa ni bila samo „naša“, marveč je bila posvečena tudi „našim“. Na daljše izlete nas je tedaj vodil ravnatelj Bežek v družbi svoje obitelji, a s seboj smo jemali tudi mi svoje boljše polovice in mali zarod. Tedaj je bil Bežek vedno najboljše volje in v ženski družbi se je pri mizi mnogokrat morda prekrepekko pošalil (pomagal mu je tu skoro vedno W. Busch); toda njemu niso zamerile ne mlajše ne starejše gospe, znal je pač vedno iztresti svoj dovtip v tak okvir, da je bila zamera izključena.

Vsem tem lepim sobotnim in nedeljskim popoldnevom je sledil teden resnega in vestnega dela, v katerem ni Bežek poznal besede „počitek“. Skrbel je pač z vsemi svojimi močmi za zavod, za učne knjige, ki jih je zlasti v zadnjih letih pridno spisoval, in ne v majhni meri tudi za svoj učiteljski zbor pa njega gmotno stanje. Žal, da se mu kot posredovalcu med učiteljskim zborom in deželnim šolskim svetom ni posrečilo vsega doseči, česar si je želel; ni pač našel „gori“ pravega razumevanja niti blagohotne podpore za svoja stremljenja. V palači na glavnem trgu tržaškem je gospodoval na eni strani ozkosrčni birokratizem, na drugi pa nemško-laška nadutost, ki seveda ni bila naklonjena narodnemu ravnatelju in ki je nedvomno pripomogla v nemali meri k temu, da je Bežek leta 1908 hudo obolel na živcih. Ako mu je pa bilo mogoče, je Bežek pač vsakemu članu svojega učiteljskega zbora z največjim veseljem ustregel, ne da bi pri tem kako podčrtaval svoje zasluge. Seveda je imel ranjki Bežek tudi nekaj nasprotnikov, celo v svoji neposredni bližini, toda to niso bili dobri ljudje; vsem drugim pa ostane Bežek kot blag in vzoren predstojnik v najlepšem spominu.

FRANCE BEVK:

MOJ RAVNATELJ.

Nismo ga ljubili samo zato, ker smo bili pod sugestivnim vplivom njegove osebnosti, ampak vzbudil je v nas čustvo očetovskega spoštovanja, kar ni dano vsakomur. Res je, da se je tu pa tam v dijaški mladosti vzbudila v nas tudi ona hipna mržnja, ki jo povzroči vzgojiteljeva strogost proti mladostni razmišljenosti, katera ima v svoji nevolji celo napredne može za krivične in — nazadnjaške, toda to so bili le hipi, ki ne morejo biti merodajni. Z življenjem dorašča ta zavest in spoznanje, da je bilo vse, kar je bilo, prav, in možje, o katerih si imel le površno ali pa sploh nobene sodbe, rasto v tvojih očeh v velikane ter vzbujajo v tebi čut hvaležnosti do njih in čustvo sramu pred njimi zavoljo takratne nezrele in krivične sodbe.

Nekaj takega čutim ob spominu na pokojnega ravnatelja Bežka tudi jaz.

Med vojno se dolgo nisva videla. Prvič in zadnjič po daljšem času sem ga bil srečal v Ljubljani na ulici; to je bilo par tednov predno je zopet obolel. Z mano je govoril tako pristrčno, ko še nikoli. To sem si dobro zapomnil radi tega, ker sem imel pred njim še vedno isti občutek, ko v šoli — učenci pred ravnateljem. Po drugi strani pa je bil to tudi občutek onega spoštovanja in sramu, ki sem ga omenil zgoraj. Vprašal me je to in ono, zelo prijazno, zelo pristrčno. Opazil sem, da se je tudi njegovo mnenje o meni izpremenilo. Zanimal se je, če še pišem in če mi služba dopušča, da se pečam z leposlovjem.

Takrat sem se spomnil na prizor, ki se je odigral na hodniku moškega učiteljišča v Gorici, ko sem bil v III. letniku. Poklical me je bil na hodnik in vprašal: „Ali so pesmi v Dom in Svetu Vaše?“ Oči so mu gledale resno, značilen nasmeh na njegovih ustnicah se je poglobil.

Takrat mi je bilo nerodno pri srcu. V prvem hipu nisem mogel razbrati celotnega pomena temu naglemu vprašanju. Mislil sem si, če je pesnikovanje samo na sebi potrata časa, so pa vendar pesmi, ki niso natisnjene v kakem dijaškem, temveč v pravem leposlovnem listu, vse kaj drugega. In v svoji zmoti sem, ponosen na svoje natisnjene prvence, odgovoril precej odločno in ravnodušno: „Da! Ali je to kaj hudega?“

Nasmeh okrog ravnateljevih ust je izginil in v tem hipu je bil tudi moj ponos znatno manjši. Ravnatelj je pogladil brke in dejal: „Hudega nič. Če se bavite v prostem času s pesnikovanjem, no, kdo Vam more kratiti to veselje? Ali, da se podpisujete s pravim imenom, to je prepovedano.“

Bil sem res tako podpisan. Sicer sem zatajil svoje pravo krstno ime in pristavil pred priimek osladnoslovanskega Radoslava, toda to ni nič pomagalo.

Dejal sem: „Nisem vedel, da je prepovedano.“

„Pazite, da se ne ponovi kaj takega. Izberite si psevdonim. Vsi naši veliki pesniki in pisatelji so pisali pod tujim imenom, n. pr. Stritar, Gregorčič... Kadar boste že priznani, stopite s pravim imenom na dan...“

Tako me je učil moj dobri ravnatelj stare literarne sramežljivosti, ki se je v tistih časih, če pomislimo na Stritarja, Gregorčiča in Aškercu, res dobro izkazala. Meni pa to ni bilo po godu. Zadeva se ni tikala samo podpisa, ampak dijak ni smel biti sotrudnik kakega lista. Kaj bi bili dejali visoki gospodje v Trstu, če bi bili izvedeli za to! S psevdonimi je bilo drugače; za temi plašči niso vohali. Ravnatelj se je opiral na zakon in me opozoril. Prav je imel — jaz pa sem si mislil svoje, izbral sem drugo ime ter se jezil. Imel sem tudi prav.

Ko sem jo po tistih počitnicah polomil pri ponavljalnem izpitu iz nemščine, največ po zaslugi glagolov „ostrašiti koga“ in pa „ustrašiti se“, katerih pomen sem popolnoma zmešal, mi je ravnatelj položil na vest one pesmi, ki jih tiste počitnice — nisem zložil. Pač sem bil požrl par dolgih Ganghoferjevih romanov, ki me pa niso obvarovali pred strahovi nemške slovnice. Ono opazko sem pokojnemu ravnatelju zameril in letnika nisem ponavljal; učil sem se privatno. Po vsem tem, največ po moji krivdi, ravnatelj Bežek ni imel ravno dobrega mnenja o meni, jaz pa sem bil prepričan o njegovi starokopitnosti.

Napravil sem izpit, stopil v šolo, postal poslušen; jaz sem se izpremenil v njegovih očeh in tudi on v mojih. Zadnjo senco, ki je morda še ostala, je pa zabrisalo življenje. — Vse to navajam zato, ker utegne biti značilno za sodbo mladih ljudi o njihovih predstojnikih. Pravilna sodba se izlušči šele v življenju. Oddaljenost tega, kar se je zgodilo, in življenje, ki je medtem klesalo človeka, vse to ustvarja objektivnejšo, boljšo sodbo.

Ravnateljeva smrt me je iznenadila. Med nama ni bilo tesnejših zvez, toda bilo mi je, ko da mi je umrl prijatelj. Tisti hip sem spoznal, da ga spoštujem bolj, nego sem mislil.

Ko sem bil gojenec na koprskem učiteljsišču, Bežka nisem poznal. Zdravil se je od svoje prve bolezni, ki ga je bila potrla telesno in duševno. Sliko o njem sem si ustvaril že tedaj. Dijaki starejših letnikov so mi očrtali strogega gospoda, ki ljubi red in zahteva od dijakov možatosti in marljivosti.

In nisem se motil; bil je tak — samo da sem si ga predstavljal vse bolj strogega, ko pa je bil v resnici. Bil je velik, skoraj zastaven; pod visokim, z ostrimi gubami enakomerno razčrtanim čelom, ki se je izgubljalo v svetli pleši, je nosil očala, ki so dajala njegovemu obličju

zelo značilen izraz. Njegove oči so bile male, žive in prodirajoče. Košati, nasršeni brki so mu viseli čez usta, katera je skoraj neprestano obkrožal zagoneten smehlaj. Tako se smehljajo ljudje, ki so zmožni pretehtati slehernega človeka in ga pregledati do dna.

Tisto leto, ko je Bežek po svoji bolezní zopet prevzel ravnateljstvo, se je preselilo učiteljsiše iz Kopra v Gorico. V Kopru smo živeli vsi skupaj, profesorji in dijaki, v zelo neugodnih razmerah, navezani sami nase. Vse drugače je bilo tedaj v Gorici. Zdelo se je, da se naše kulturno življenje seli s severa na jug, kjer so ugodnejša tla. Mnogo naše najboljše inteligence je živelo in delalo tam doli ob Soči. V Gorici smo imeli tesnejše stike s slovenskim delom meščanstva, tu smo bili ob viru naše kulture, imeli smo na razpolago knjižnice, čitalnice, zahajali smo h koncertom in v gledališče. V takem ozračju so bili dani vsi pogoji za napredek.

To je vedel pokojni Bežek; zastavil je vse sile za izvedbo novih načrtov in naš zavod je v par letih krepko napredoval. Tega ne čutim šele danes, to smo čutili že kot dijaki. On sam nam je predaval dušeslovje, vzgojeslovje in zgodovino vzgojeslovja. Njegova predavanja so bila lahko umljiva, zanimiva in strokovnjaška. Nektera poglavja nam je podajal s pravo ljubeznijo, skoraj s fanatizmom. Spominjam se predavanja o Rousseauu ali — še bolj — o dobi humanizma; bil je velik oboževatelj humanistov. Nehote smo mu morali slediti, imel je sugestivni vpliv na nas. Bežek je predaval svoje predmete z resničnim uspehom.

Proti lenuhom je bil strog, a ne spominjam se, da bi bil storil komu kdaj krivico. Najslabšemu učencu je dal vselej priliko, da je lahko popravil svoj red. Nikdar pa se ni zadovoljil s par površnimi odgovori. Kadar je lenuhu po drugem ali po tretjem izpraševanju dejal: „Vam ne moremo pomagati,“ je bila njegova usoda za to pot zapečatená. Spominjam se stavka, ki ga je rabil pri zanemarjenih učencih: „Vi ste kakor stara hiša; če jo podpremo na enem kraju, začne se podirati na drugem.“ Vedno je pazil, da so učenci govorili pravilno slovenščino; sploh je rad vpletal razgovore o slovniških vprašanjih in drugih stvareh, ki so ravno sodile v pogovor.

Po svoji izobrazbi je bil Bežek vsestranski; pogosto smo čuli iz njegovih ust prezir tistega plitvega znanja, ki „plava v vsaki tekočini na vrhu“. Kazal je poglobljeno znanje v vseh predmetih, posebno pa v jezikoslovju in pedagogiki. To smo čutili vsi kot nekako moč nad seboj.

Kot ravnatelj učiteljsišča se je Bežek mnogo ukvarjal s pedagogiko ter vseskozi korakal s sodobnim napredkom na tem polju. Novih odgovorov na pedagogična vprašanja ni odbijal, marveč jih je sprejemal z zanimanjem, jih pretresal, vpošteval ter preizkušal. Spominjam se, kako le pozdravil n. pr. „šole-delavnice“.

Če je kdo prišel s kako novo mislijo, se je vselej jako dvignil v njegovih očeh; šablone Bežek ni mogel trpeti.

Nekaj nasprotja je vzbudil njegov „salonski“ I, katerega je strastno zagovarjal. Ker so nekateri zahtevali od nas „v“, je nastala pri nastopih v vadnici prava zmeda. Dosledni nismo bili ne „bralci“ in ne „bravci“. Po dolgih prepirih je obstalo pri tem, da naj izgovarja kakor kdo hoče, le dosleden mora biti. No, dosledni nismo bili; stali smo pod medsebojnim vplivom.

Ena izmed velikih posebnosti Bežkovih je bila ta, da je gledal človeka v dušo. Imel nas je na dlani. Na tem je tudi slonelo njegovo nikoli krivično postopanje z nami in pa njegovi učni uspehi. Spominjam se, da je neznanca, ki se je pregrešil proti nekemu profesorju, izbral s par pogledi izmed nas vseh in ga imenoval. Mi smo strmeli. Stvar je bila enostavna: po vsem dotedanjem opazovanju je smatral edino tega za zmožnega, da zagreši kaj takega.

Ob maturi je označil vsakega izmed nas s par stavki, kakor bi mu dal risbo na pot. Ti stavki so bili za slehernega silno značilni. Nekaj duševno razvitejših dijakov je prikrivalo, oziroma izpreminjalo svojo pravo duševnost proti ravnatelju Bežku. Eden izmed teh je prejel te besede za slovo: „Vi ste ko Mefisto, ki zagrinja svoje telo v dolg rdeč plašč; le tu pa tam se prikažejo parklji izpod njega.“ Tudi ta ni ušel sodbi.

Tako kratke sodbe o Bežku ni mogoče izreči. Vse, kar sem povedal, je le par drobtin od tega, kar sem svoj čas opazil in kar mi je ostalo v spominu. Njegovemu spominu na čast in pa iz hvaležnosti do njega sem jih napisal.

JAK. ZUPANČIČ:

BEŽEK V DRUŽBI PRIJATELJEV IN ZNANCEV.

Na šolskem polju je Bežek bil vztrajen delavec, to najlepše izpričujejo njegovi spisi. Njegova prva skrb je bila vedno šola. Radi nje pa ni izgubil zveze s svetom in z družbo. Rad je zahajal med kolege in znance ter se razgovarjal z njimi o dnevnih novicah, o političnem položaju in o znanstvenih vprašanjih. Zelo se je jezil v Gorici nad onimi čudaki, ki niso prišli nič v slovensko družbo, ker so se bali pokazati barvo. V družabnem razgovoru je treba namreč pokazati svoje mnenje o marsikakem „visečem vprašanju“; a temu se radi izognejo potuhnjene in plitve duše, zato se boje družbe.

Površnost v znanju je bila Bežku sploh zoprna. Povsod je hotel priti do dna, povsod je zahteval popolno jasnost, tudi v navadnem vsakdanjem razgovoru. Če je kdo prinesel v družbo novico, ki jo je bil mimogrede slišal v kavarni ali gostilni ali na cesti, ga je Bežek takoj prijel: „Kdo je to pravil? Kdaj in kako se je to vršilo? Kakšen je bil vzrok ali namen?“ Človeka je spravil večkrat v mučen položaj, ker je pri tem izpraševanju nehote prišel na preveč osebnih stvari. Če si se skliceval na kakega znanca in je ta slučajno tudi zašel v tisto družbo, je Bežek takoj prijel novodošleca, ali je res, kar je dotičnik bil povedal.

Ker je bil strokovno mnogostranski izobražen, je lahko v marsikakem vprašanju dal podrobne in temeljitega pojasnila. Njegova razlaga je bila vedno kakor „šolski zgled“ premišljena in vsakemu umljiva. Čutil je potrebo, da se v družbi razgovori, zato je imel po navadi vodilno besedo. Družba mu je hočeš nočeš sledila in mu samo pritrjevala ali pa tudi zanikavala njegova izvajanja. Govoril je po večini le on in z vneto zagovarjal svoje stališče. Njemu je bila družba res razvedrilo po vztrajnem duševnem delu preko dneva. V krogu prijateljev in znancev se je čutil domačega in srečnega. Komu bi ne bile v prijetnem spominu tiste večerne urice, ki jih je preživel v družbi z Bežkom bodisi v Gorici ali v Ljubljani!

Koliko važnosti je polagal Bežek na družabne sestanke, naj pojasni sledeči spominek. Reden in ljub gost Bežkov družbe je bil tudi vpokojen uradnik, ki je imel navado, da je v svoj koledarček dnevno zapisaval v kratkih oznakah: ali je tisti dan deževalo, ali samo rosilo, ali snežilo... Bežek je večkrat omenil, da take beležke niso kaj prida, ker te posle itak opravlja vremenska opazovalnica na goriški realki. Svetoval je tistemu gospodu, da naj rajši zapisuje, kakšna družba se je vsak dan sestala. Večkrat je namreč bil v tej družbi kak odličen znanstvenik ali

politik ali drug velmož, o katerem bo gotovo govorila domača povest-nica. Družabnost takega moža bi utegnila kdaj zanimati njegove ožje-rojake; s kom da je občeval dotičnik, kam je rad zahajal na domač raz-govor, to lahko razjasni marsikak pojav v njegovem javnem delovanju.

Ce je kak član dalje časa izostal in se potem zopet pokazal, ga je Bežek brž obsul z vprašanji, zakaj se ogiblje družbe, ali se ne boji, da bo okostenel v nazorih in v svojih kretnjah postal neroden, ali ne ve, da se le v medsebojni kritiki izkrešejo narodni značaji, da le v družbi dobiš uglašene in neprisiljene oblike vedenja. In gorje mu, kdor je v svojem razgovoru nehote razkril svojo narodno mlačnost. Tu je bil Bežek neizprosni, ni se obotavljal v obraz povedati vsakemu, da ni Slo-venec, kdor ni cel Slovenec. Vedel je naštetati celo vrsto zgledov (iz stare Avstrije), da narodni omahljivci in bojazljivci ne uživajo pravega spo-štovanja niti pri drugorodcih. Narodne značaje je hotel vzgojiti tudi v šoli. Sam dosleden in vzgleden v narodnem mišljenju, v svoji družini in izven doma, je zahteval tudi od drugih iskrenost v ljubezni do svojega rodu in do domače zemlje. V politiki ni nastopal javno, dosegel pa je kot šolnik, da je bilo moško učiteljišče v Gorici ob slovenski meji bolj slo-vensko, kakor pa učiteljišče v srcu Slovenije — v Ljubljani.

DR. FRAN GÖSTL:

BEŽKOVA BOLEZEN IN SMRT.

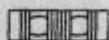
Pokojni Bežek mi je v Gorici večkrat sam pripovedoval, da je bil pred leti duševno obolet in bival dalj časa v umobolnici blizu Vidma. Kot visoko naobražen mož v tem ni videl nikake sramote (naziranje, ki žalibog med narodom in tudi med izobraženci še vedno prevladuje), temveč le nesrečo. Zanimal se je zelo za razne psihične pojave ter rad o tem razpravljaval z mano. Pripovedoval pa mi je tudi marsikaj o ustroju tamošnjega zavoda, pač ker je menil, da mi s tem ustreže. Tako je bil pogovor najin dostikrat o blaznikih in blazniških zadevah, dasi jaz nisem nikdar napeljal govorice na to, da bi mu ne vzbujal neprijetnih spominov. In morda se ne motim, ako sem smatral te spomine vendar za neprijetne, kajti pokojnik me ni nikdar obiskal v goriškem zavodu. Pogosto se je meni in ženi, ko smo se sešli, oproščal, da nama ni vrnil poseta ob najinem prihodu v Gorico, pogosto je obečal, da me poseti, a tega ni storil, kljub temu da sva si bila dobra znanca in prijateljsko občevala. Shajala sva se v prijateljski družbi ali pri narodnih prireditvah — na svojem domovanju ga nisem pozdravil nikdar in menda se ne motim, ako mislim, da do tega ni prišlo, ker se je bal priti v dotiko s kakim bolnikom.

Od svoje prve bolezni, melanholije, je povsem ozdravel. Imel pa je slutnjo in bojazen, da bi še mu ponovila. In res se je to primerilo v lanskem poletju. Razne neprilike in neugodnosti, ki so se mu takrat pojavljale, so to ponovitev morda v nekoliko pospešile — ponovila bi se pa bila bolezen morda tudi brez teh okolišnosti, ker se to dogaja jako pogosto. Ko sem došel z Moravskega v domovino, sem v avgustu obiskal kolego in prijatelja, primarija dr. Divjaka na Studencu, ter pri tej priliki se sešel na zavodnem vrtu z ravnateljem Bežkom, ki se je zdravil v zavodu, ker je obolet za melanholijo. Razveselil se me je in dolgo sva se razgovarjala. Kazal je živo zanimanje za mojo usodo ter me izpraševal o mojih doživljajih. Vzbujala sva spomine na Gorico in na goriške znance ter na prejšnje literarne stike. Bil je duhovit, kakor vedno, le semtertja je vzplamtelo melanholično čustvovanje, vzdihnil je in potožil, da je zdaj vsega konec. Tolažil sem ga, da preboli, kakor je tudi prebolel prvo pot, ter da povsem ozdravi. Za hip mu je ta up dal nov pogum in zaupnost, a kmalu je postal vnovič otožen. — Kolega mi je povedal, da je obično mnogo otožnejši in obupnejši, čudil se je, kako ga je moj obisk osvežil in vzradostil. Saj pri melanholikih obiski dostikrat učinkujejo slabo in tudi njemu niso niti sorodniki bili vedno dobrodošli. — Veselilo me je, da sem tako dobro zadel, in sklenil sem, da njegovi želji, naj ga kmalu zopet obiščem, ustrežem, kedar mi bo možno.

Zgodilo pa se je celo, da sem imel priliko, da opazujem pokojnika kot bolnika, ker sem s pričetkom septembra za tri tedne nadomestoval v umobolnici kolego, ki je imel takrat svoj dopust. Bolezen je bila tedaj že povsem razvita. Izgubil je vsako zanimanje, bil je ves obupan in malobeseden. Malo je jedel in slabo spal ter tako tudi telesno zelo shujšal in oslabil. Njegovo stanje se je vedno bolj poslabševalo. Večkrat me je iznenadil s kako novo blodnjo, ki mu je bila neznosno gorje. Enkrat si je domišljjal, da je on zakrivil vse gorje, ki je nastalo po vojni, drugič, da je izdajalec domovine, tretji pot, da pridejo ponj rablji, ki bodo pomorili tudi njegove otroke. Bil je vsled vsega tega razburjen, preplašen, obupan, želel si smrti in tudi poskušal, da se ugonobi. Zavračal je jed, češ, da ni vreden, da bi jo užival, ali pa, da je popolnoma obubožal in ne more poplačati hrane in oskrbovalnih stroškov.

Vse to kaže na melanholijo v njeni polni višini. To je pač najgroznejša bolezen, ki povzroča bolniku najhujše muke. Pri tem se ne opravi dosti s tolažilno ali prepričevalno besedo. Za trenotek se morda posreči, uveriti bolnika o njegovi zmoti in o neutemeljenosti njegovih bojazni, a takoj zopet prevlada ga bolezenska ideja z vso svojo silo. Tudi zdravila ne pomagajo mnogo.

Potem, ko sem s koncem septembra ostavil službo v zavodu, nisem več videl pokojnika. Čul sem, da so ga sorodniki, ugodivši njegovi želji, vzeli z reverzom iz zavoda ter ga dali v neki ljubljanski sanatorij. In tu se je zgodila katastrofa. Kar se je pri skrbnem nadziranju v umobolnici zabranilo, zgodilo se je tukaj. Bolnik je porabil priliko, da izvrši davno nameravani samomor: ko je brivec, pustivši britev na mizi, za trenotek ostavil sobo, si je Bežek prerezal vrat. Bila je silna, grozna smrt, ki ga je rešila silnega, groznega trpljenja.

Hranilnica in posojilnica „Učiteljskega konvikta“ v Ljubljani

registrovana zadruga z omejenim jamstvom.

Zadružnik zadrugę postane lahko vsak, kogar sprejme načelstvo. Delež 50 K se vplača naenkrat in se obrestuje po 5%.

Vstopnine se plača 2 K.

Hranilne vloge se sprejemajo od vsakega, če tudi ni zadružnik. Obrestna mera je 4%. Obrestovanje se pričinja s 1. in 16. vsakega meseca.

Posojila se dajo le zadružnikom na osebni kredit po jako ugodnih pogojih.

Informacije pošilja zadruga vsakomur franko, kdor vpošlje 2 K v znamkah. Na prošnje brez vpošiljatve navedenih znamk se principijelno ne odgovarja.

Zadružni lokal je v Ljubljani, Frančiškanska ulica št. 6.

Uradne ure za stranke so izvzemši praznikov vsak četrtek in soboto od 1/2 17. do 1/2 18. ure.

Učiteljska gospodarska in kreditna zadruga v Celju

R. Z. Z. O. Z.

naroča in plačuje za svoje člane gospodarske potrebščine, časopise, knjige, plačuje zavarovalnino itd. proti mesečnemu odplačevanju. — Sprejema vloge od vsakogar ter jih obrestuje po 3% za učiteljstvo že za ves dotični mesec, ako dojde denar vsaj do 5. dne v mesecu, sicer pa od 1. dne prihodnjega meseca. Sprejema tudi hranilne knjižice od drugih zavodov, ne da bi se prenehalo obrestovanje. Posojila se dajo zadružnikom na osebni kredit proti primernemu poroštvu, in sicer proti mesečnemu amortizacijskemu odplačevanju ali tudi na drug način, ki se določi sporazumno med prosilcem in načelstvom.

Pet deležev se obrestuje kot hranilna vloga.

Zadružni lokal: Celje-Breg štev. 26.

Za pojasnila se je obrniti na naslov: Učiteljska zadruga, Griže pri Celju
Za odgovor je pridjati v znamkah, sicer se ne odgovarja.

Čenjenemu učitelstvu in slavnim okrajnim šolskim svetom priporočamo v obilna naročila vse predpisane šolske tiskovine po najnovejših vzorcih, najnovejše mladinske spise lastne in druge založbe, pošne in druge tiskovine za šolsko uporabo na ljudskih, obrtnih in meščanskih šolah, učne načrte, razne napise na lepenki itd. - Zahtevajte cenik, ki se pošlje brezplačno in poštne prosto. - Vsako leto izide 'Ročni zapisnik' z osebnim štatuzom in imenikom vseh šol po slov. deželah.

UČITELJSKA TISKARNA V LJUBLJANI

registrov. zadruga z omejj. zavezo
Frančiškanska ulica 6.

